

Projekt SAP

Tema 2 - Uloga izvoza i uvoza u gospodarstvu

Pavo Matanović, Karla Baričević, Slavko Boldin

Uvod

Na gospodarstvo neke države utječu mnogi čimbenici. Najvažniji su uvoz i izvoz. Izvozom novac "ulazi" u državu, dok uvozom on "izlazi". Upravo zato države uglavnom potiču izvoz jer smatraju da on donosi nove poslove, povećanja plaća i općenito podiže životni standard. Analogno tome, pojedine države pokušavaju ograničiti uvoz.

Analiza u ovom radu sastoji se od tri etape: deskriptivna analiza, testovi sredina i intervalne procjene, te analiza zasnovana na linearnoj regresiji i analizi varijance.

Učitavanje podataka i deskriptivna analiza

Na početku učitavamo podatke i analiziramo kako izgledaju podaci. Dataset se sastoji od podataka o iznosima izvoza, uvoza, BDP-a i BDP-a per capita u milijunima američkih dolara za 20 država.

```
export.data = read.csv("Export_data.csv", fileEncoding="UTF-8-BOM")
# head(export.data)

import.data = read.csv("Import_data.csv", fileEncoding="UTF-8-BOM")
# head(import.data)

gdp.data = read.csv("GDP_data.csv", fileEncoding="UTF-8-BOM")
# head(gdp.data)

gdp.pc.data = read.csv("GDPpercapita_data.csv", fileEncoding="UTF-8-BOM")
# head(gdp.pc.data)
```

Sljedeći blok koda generira dataframe s brojem upisanih podataka te brojem procjena među upisanim podacima.

```
exp.loc.cnt = export.data %>% group_by(LOCATION) %>%
  summarise(exp_n = n(), exp_est = sum(Flag.Codes == 'E')) %>%
  arrange(desc(exp_n), exp_est)
imp.loc.cnt = import.data %>% group_by(LOCATION) %>%
  summarise(imp_n = n(), imp_est = sum(Flag.Codes == 'E')) %>%
  arrange(desc(imp_n), imp_est)
gdp.loc.cnt = gdp.data %>% group_by(LOCATION) %>%
  summarise(gdp_n = n(), gdp_est = sum(Flag.Codes == 'E')) %>%
  arrange(desc(gdp_n), gdp_est)
gdp.pc.loc.cnt = gdp.pc.data %>% group_by(LOCATION) %>%
  summarise(gdp_pc_n = n(), gdp_pc_est = sum(Flag.Codes == 'E')) %>%
```

```

    arrange(desc(gdp_pc_n), gdp_pc_est)
loc.cnt = merge(merge(export.loc.cnt, import.loc.cnt), merge(gdp.loc.cnt, gdp.pc.loc.cnt))
knitr::kable(
  head(arrange(loc.cnt,
    desc(loc.cnt[,2]), desc(loc.cnt[,4]), desc(loc.cnt[,6]), desc(loc.cnt[,8]),
    loc.cnt[,3], loc.cnt[,5], loc.cnt[,7], loc.cnt[,9]), 20),
  caption = "Broj podataka za pojedinu državu"
)

```

Table 1: Broj podataka za pojedinu državu

LOCATION	exp_n	exp_est	imp_n	imp_est	gdp_n	gdp_est	gdp_pc_n	gdp_pc_est
CAN	41	0	41	0	41	0	41	0
DNK	41	0	41	0	41	0	41	0
FRA	41	0	41	0	41	0	41	0
CHE	41	1	41	1	41	1	41	1
FIN	41	1	41	1	41	1	41	1
DEU	41	12	41	12	41	12	41	12
SWE	41	14	41	14	41	14	41	14
GBR	41	16	41	16	41	0	41	0
AUT	41	16	41	16	41	16	41	16
BEL	41	16	41	16	41	16	41	16
ESP	41	16	41	16	41	16	41	16
GRC	41	16	41	16	41	16	41	16
IRL	41	16	41	16	41	16	41	16
ITA	41	16	41	16	41	16	41	16
NLD	41	16	41	16	41	16	41	16
ISL	41	16	41	16	41	16	41	17
PRT	41	17	41	17	41	17	41	17
AUS	40	0	40	0	40	0	40	0
NOR	40	0	40	0	40	0	40	0
USA	40	0	40	0	40	0	40	0

Odabrane drzave

Odabrali smo USA, Njemačku(DEU) i Grčku(GRC) za analizu. Vremenski period je od 1979. do 2018. u većini analiza (nedostaju podaci iz 2019. za SAD).

Deskriptivna statistika

```

time = 1979:2018
usa = data.frame(year = 1979:2018,
  export.mln_usd = export.data$Value[export.data$LOCATION == "USA"],
  import.mln_usd = import.data$Value[import.data$LOCATION == "USA"],
  gdp.mln_usd = gdp.data$Value[gdp.data$LOCATION == "USA"],
  gdp.pc.usd_cap = gdp.pc.data$Value[gdp.pc.data$LOCATION == "USA"])
usa$net.trade = usa$export.mln_usd - usa$import.mln_usd
deu = data.frame(year = 1979:2019,
  export.mln_usd = export.data$Value[export.data$LOCATION == "DEU"],
  import.mln_usd = import.data$Value[import.data$LOCATION == "DEU"],

```

```

        gdp.mln_usd = gdp.data$Value[gdp.data$LOCATION == "DEU"],
        gdp.pc.usd_cap = gdp.pc.data$Value[gdp.pc.data$LOCATION == "DEU"])
deu$net.trade = deu$export.mln_usd - deu$import.mln_usd
grc = data.frame(year = 1979:2019,
        export.mln_usd = export.data$Value[export.data$LOCATION == "GRC"],
        import.mln_usd = import.data$Value[import.data$LOCATION == "GRC"],
        gdp.mln_usd = gdp.data$Value[gdp.data$LOCATION == "GRC"],
        gdp.pc.usd_cap = gdp.pc.data$Value[gdp.pc.data$LOCATION == "GRC"])
grc$net.trade = grc$export.mln_usd - grc$import.mln_usd

```

U gornjem dijelu koda spremamo podatke o uvozu, izvozu, BDP-u i BDP-u per capita po godinama u varijable za svaku državu, kao i neto razliku. Također, s obzirom na to da za distribucije apsolutnih vrijednosti ne možemo pretpostaviti normalnost, parametarske testove radimo nad postotnim promjenama (proračun prikazan na primjeru SAD-a).

```

usa = usa %>% mutate(import.mln_usd,
        import.growth = import.mln_usd - lag(import.mln_usd),
        import.growth.p = import.growth / lag(import.mln_usd) * 100)
usa = usa %>% mutate(export.mln_usd,
        export.growth = export.mln_usd - lag(export.mln_usd),
        export.growth.p = export.growth / lag(export.mln_usd) * 100)
usa = usa %>% mutate(gdp.mln_usd,
        gdp.growth = gdp.mln_usd - lag(gdp.mln_usd),
        gdp.growth.p = gdp.growth / lag(gdp.mln_usd) * 100)
usa = usa %>% mutate(gdp.pc.usd_cap,
        gdp.pc.growth = gdp.pc.usd_cap - lag(gdp.pc.usd_cap),
        gdp.pc.growth.p = gdp.pc.growth / lag(gdp.pc.usd_cap) * 100)

```

```

data.all = bind_rows(lapply(c("USA", "DEU", "GRC"), function (x) {
        data.frame(country=x, get(tolower(x)))
}))
data.all$country = factor(data.all$country, levels = c("USA", "DEU", "GRC"))

```

```
summary(usa)
```

```

##      year      export.mln_usd  import.mln_usd  gdp.mln_usd
##  Min.   :1979    Min.   : 347872    Min.   : 366207    Min.   : 2627334
##  1st Qu.:1989    1st Qu.: 591516    1st Qu.: 682910    1st Qu.: 5540294
##  Median :1998    Median :1185694    Median :1459992    Median : 9346740
##  Mean   :1998    Mean   :1206334    Mean   :1503298    Mean   :10103023
##  3rd Qu.:2008    3rd Qu.:1762818    3rd Qu.:2323213    3rd Qu.:14517106
##  Max.   :2018    Max.   :2416053    Max.   :3105836    Max.   :20580223
##
##  gdp.pc.usd_cap  net.trade      import.growth  import.growth.p
##  Min.   :11672    Min.   : -722881    Min.   : -304448    Min.   : -13.084
##  1st Qu.:22445    1st Qu.: -497748    1st Qu.:  31413     1st Qu.:  2.659
##  Median :33648    Median : -274298    Median :  65420     Median :  5.288
##  Mean   :34815    Mean   : -296964    Mean   :  69577     Mean   :  5.637
##  3rd Qu.:48004    3rd Qu.: -77556    3rd Qu.: 131694     3rd Qu.:  8.672
##  Max.   :62853    Max.   :  19122     Max.   : 265511     Max.   : 24.343
##
##                NA's      :1      NA's      :1
##  export.growth  export.growth.p  gdp.growth  gdp.growth.p
##  Min.   : -154210    Min.   : -8.397    Min.   : -263913    Min.   : -1.794
##  1st Qu.:  25540     1st Qu.:  2.676    1st Qu.: 325520     1st Qu.:  4.095
##  Median :  57629     Median :  6.614    Median : 428677     Median :  5.546

```

```
## Mean : 53030 Mean : 5.239 Mean : 460330 Mean : 5.447
## 3rd Qu.: 89140 3rd Qu.: 8.829 3rd Qu.: 604764 3rd Qu.: 6.360
## Max. : 204211 Max. :16.212 Max. :1060799 Max. :12.240
## NA's :1 NA's :1 NA's :1 NA's :1
## gdp.pc.growth gdp.pc.growth.p
## Min. : -1283.1 Min. : -2.656
## 1st Qu.: 984.6 1st Qu.: 3.252
## Median : 1374.7 Median : 4.448
## Mean : 1312.3 Mean : 4.438
## 3rd Qu.: 1665.6 3rd Qu.: 5.186
## Max. : 2868.6 Max. :11.126
## NA's :1 NA's :1
```

summary(deu)

```
## year export.mln_usd import.mln_usd gdp.mln_usd
## Min. :1979 Min. : 277599 Min. : 303002 Min. : 736116
## 1st Qu.:1989 1st Qu.: 429192 1st Qu.: 413063 1st Qu.:1387158
## Median :1998 Median : 769614 Median : 748374 Median :2118984
## Mean :1998 Mean : 935370 Mean : 828751 Mean :2287035
## 3rd Qu.:2008 3rd Qu.:1466327 3rd Qu.:1216519 3rd Qu.:3039642
## Max. :2018 Max. :2001818 Max. :1740059 Max. :4514794
##
## gdp.pc.usd_cap net.trade import.growth import.growth.p
## Min. : 9425 Min. : -27681 Min. : -119972 Min. : -9.695
## 1st Qu.:17661 1st Qu.: 12404 1st Qu.: 12114 1st Qu.: 2.857
## Median :26021 Median : 35989 Median : 37491 Median : 5.185
## Mean :28294 Mean :106619 Mean : 36789 Mean : 4.674
## 3rd Qu.:37734 3rd Qu.:214854 3rd Qu.: 62588 3rd Qu.: 8.020
## Max. :54457 Max. :294551 Max. : 143844 Max. :12.871
## NA's :1 NA's :1 NA's :1
## export.growth export.growth.p gdp.growth gdp.growth.p
## Min. : -213503 Min. : -14.280 Min. : -85755 Min. : -2.763
## 1st Qu.: 19873 1st Qu.: 2.271 1st Qu.: 59055 1st Qu.: 3.114
## Median : 40328 Median : 5.661 Median : 79063 Median : 4.481
## Mean : 44211 Mean : 5.343 Mean : 96889 Mean : 4.792
## 3rd Qu.: 75638 3rd Qu.: 8.610 3rd Qu.:131475 3rd Qu.: 6.318
## Max. : 184671 Max. : 14.410 Max. :268773 Max. :10.569
## NA's :1 NA's :1 NA's :1 NA's :1
## gdp.pc.growth gdp.pc.growth.p
## Min. : -931.3 Min. : -2.423
## 1st Qu.: 719.1 1st Qu.: 3.090
## Median : 951.0 Median : 4.379
## Mean :1154.7 Mean : 4.630
## 3rd Qu.:1502.7 3rd Qu.: 6.190
## Max. :2880.5 Max. :10.288
## NA's :1 NA's :1
```

summary(grc)

```
## year export.mln_usd import.mln_usd gdp.mln_usd
## Min. :1979 Min. : 20482 Min. : 22900 Min. : 76529
## 1st Qu.:1989 1st Qu.: 28444 1st Qu.: 36651 1st Qu.:128217
## Median :1998 Median : 51170 Median : 73155 Median :196020
## Mean :1998 Mean : 55043 Mean : 69218 Mean :207226
```

```
## 3rd Qu.:2008      3rd Qu.: 80753      3rd Qu.: 96276      3rd Qu.:290500
## Max.      :2018      Max.      :104650      Max.      :137267      Max.      :341818
##
## gdp.pc.usd_cap      net.trade      import.growth      import.growth.p
## Min.      : 7933      Min.      :-44429      Min.      :-27939.2      Min.      :-20.3539
## 1st Qu.:12593      1st Qu.: -24665      1st Qu.:   321.2      1st Qu.:   0.5161
## Median :18249      Median : -12461      Median :   1789.3      Median :   4.4176
## Mean      :19320      Mean      :-14175      Mean      :   2041.9      Mean      :   4.2218
## 3rd Qu.:26315      3rd Qu.:  -3260      3rd Qu.:   4417.3      3rd Qu.:   8.6914
## Max.      :30856      Max.      :   2114      Max.      : 18180.4      Max.      : 20.1801
##
##                                     NA's      :1      NA's      :1
## export.growth      export.growth.p      gdp.growth      gdp.growth.p
## Min.      :-17447.1      Min.      :-18.51934      Min.      :-24242      Min.      :-7.337
## 1st Qu.:    52.6      1st Qu.:   0.07368      1st Qu.:   3550      1st Qu.:   2.507
## Median :   1969.5      Median :   4.08448      Median :   6619      Median :   4.241
## Mean      :   2128.8      Mean      :   4.51601      Mean      :   6391      Mean      :   3.864
## 3rd Qu.:   3815.2      3rd Qu.:   8.54993      3rd Qu.:  11152      3rd Qu.:   6.377
## Max.      : 12587.3      Max.      : 24.44487      Max.      : 33214      Max.      :11.819
## NA's      :1      NA's      :1      NA's      :1      NA's      :1
## gdp.pc.growth      gdp.pc.growth.p
## Min.      :-2219.0      Min.      :-7.302
## 1st Qu.:   276.5      1st Qu.:   2.225
## Median :   689.4      Median :   4.321
## Mean      :   574.9      Mean      :   3.573
## 3rd Qu.:   975.0      3rd Qu.:   5.713
## Max.      : 2937.2      Max.      :11.483
## NA's      :1      NA's      :1
```

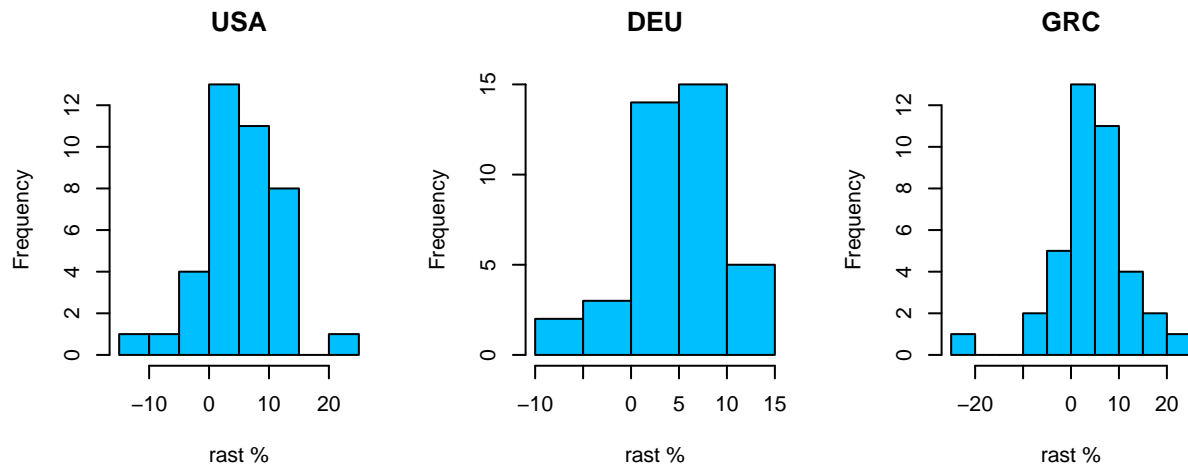
Uvoz

Uvozi u mil. USD razlikuju se jako čak i na logaritamskoj skali. Veličine su razmjerne površini države te broju stanovnika.

Distribucije postotnog rasta izgledaju normalnije od ukupnog uvoza pa ćemo njih uzeti za analizu. U daljnjem tekstu ćemo za postotni rast govoriti samo rast.

```
par(mfrow = c(1, 3), oma = c(0, 0, 2, 0))
hist(usa$import.growth.p, main="USA", xlab="rast %", col="deepskyblue")
hist(deu$import.growth.p, main="DEU", xlab="rast %", col="deepskyblue")
hist(grc$import.growth.p, main="GRC", xlab="rast %", col="deepskyblue")
mtext("Postotni rast uvoza", outer = T, cex = 1.5, font = 2)
```

Postotni rast uvoza

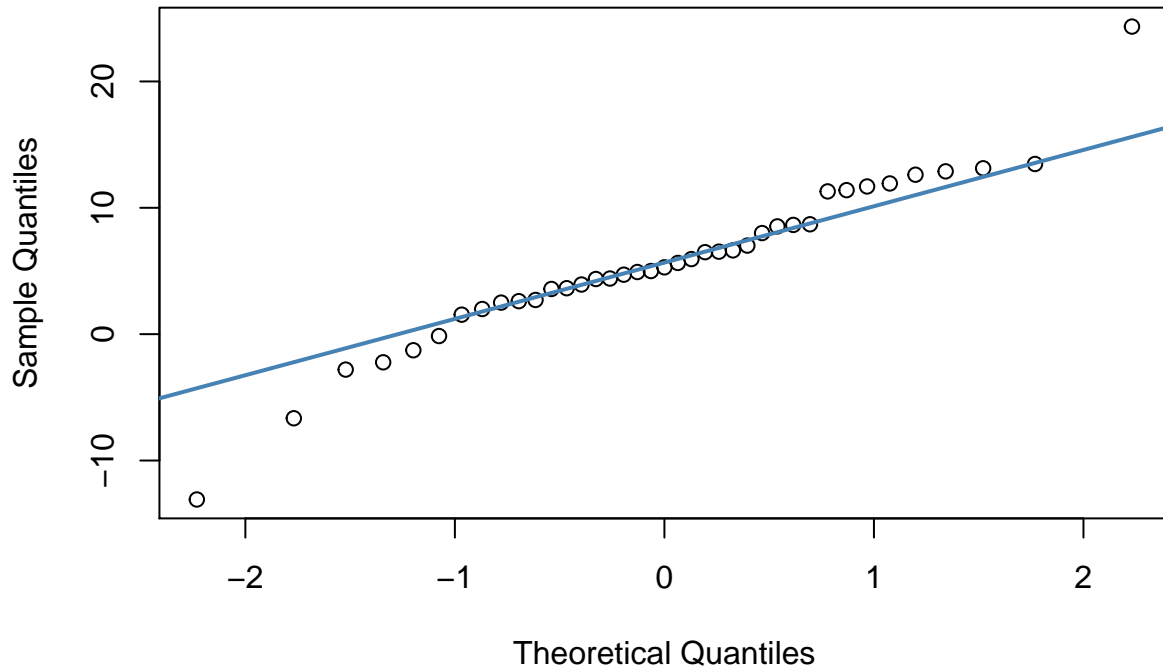

Distribucije nisu previše zakrivljene i imamo dovoljno podataka da možemo pretpostaviti normalnost distribucije.

Taj zaključak potvrđuju i qq plotovi.

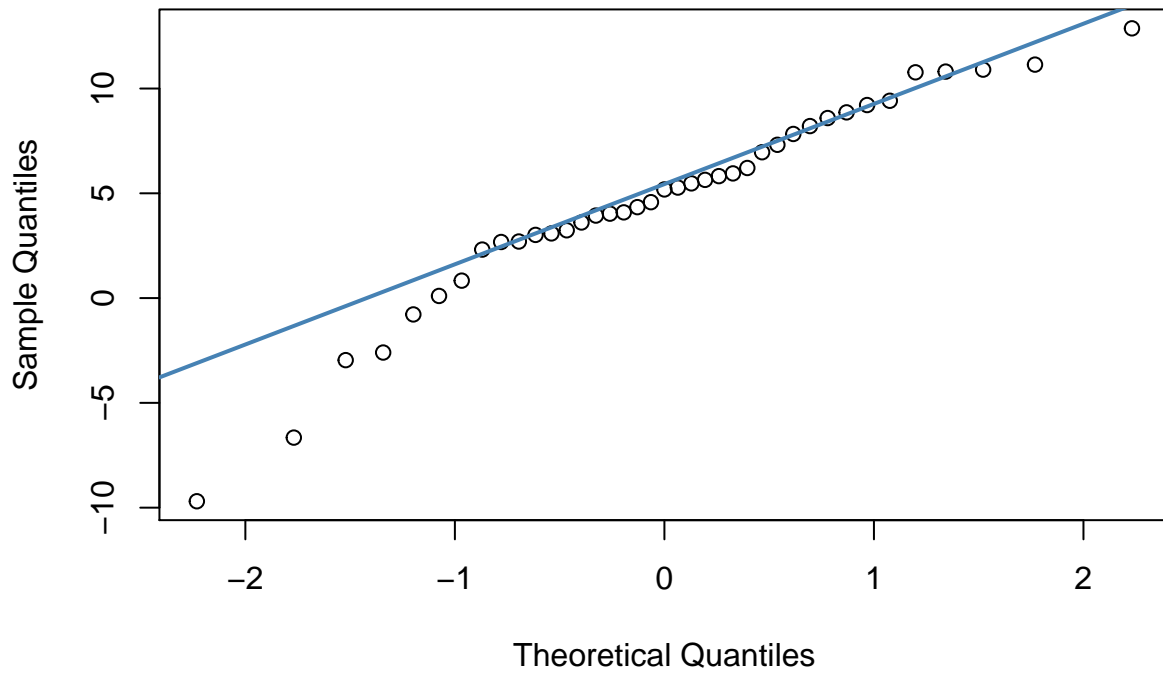
```
qqnorm(usa$import.growth.p)
qqline(usa$import.growth.p, col = "steelblue", lwd = 2)
```

Normal Q-Q Plot

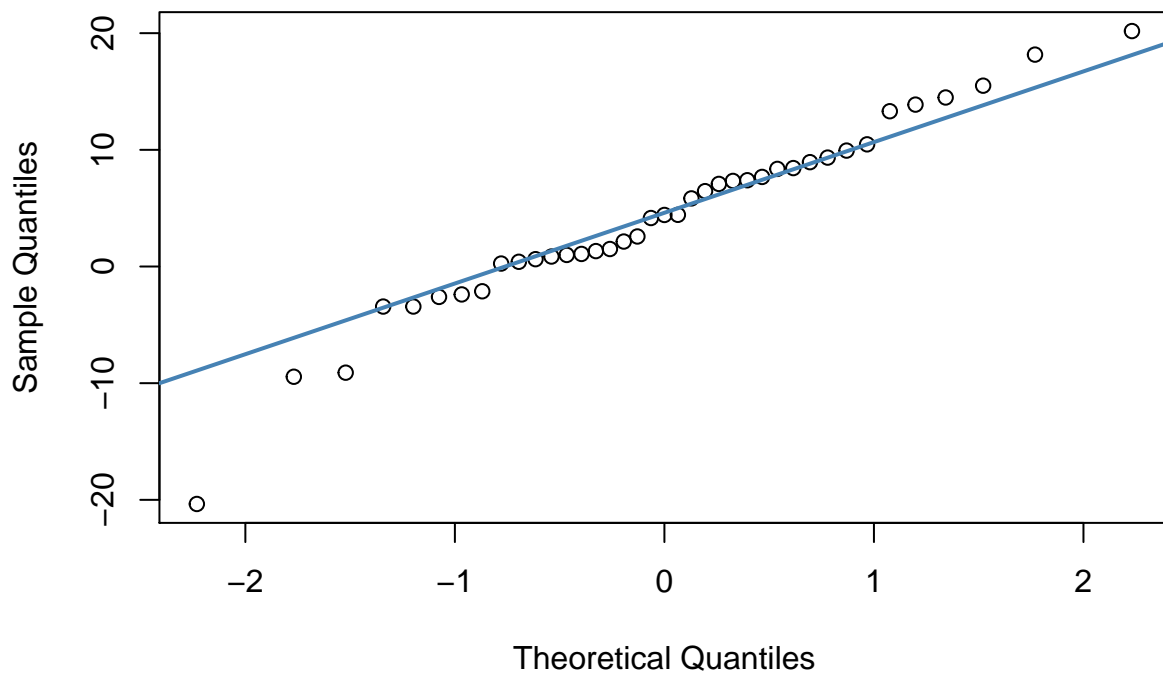
```
qqnorm(deu$import.growth.p)
qqline(deu$import.growth.p, col = "steelblue", lwd = 2)
```

Normal Q-Q Plot

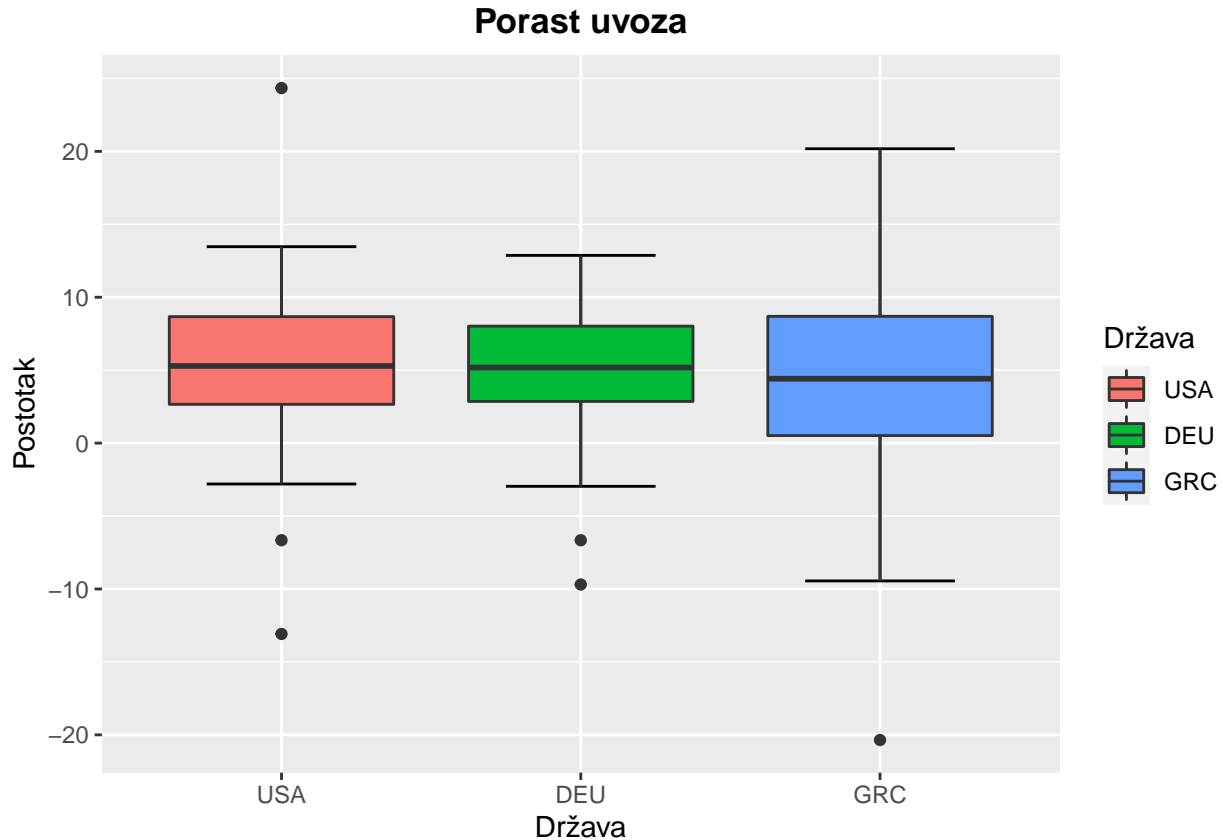
```
qqnorm(grc$import.growth.p)  
qqline(grc$import.growth.p, col = "steelblue", lwd = 2)
```

Normal Q-Q Plot

Odstupanja na krajevima qq plota nam sugeriraju da bi distribucije mogle imati teške repove.

```
ggplot(na.omit(data.all), aes(x=country, y=import.growth.p)) +
  stat_boxplot(geom = "errorbar", width = 0.5) +
  geom_boxplot(aes(fill=country)) +
  labs(title = "Porast uvoza", x = "Država", y = "Postotak", fill = "Država") +
  theme(plot.title = element_text(hjust = 0.5, face = "bold"))
```


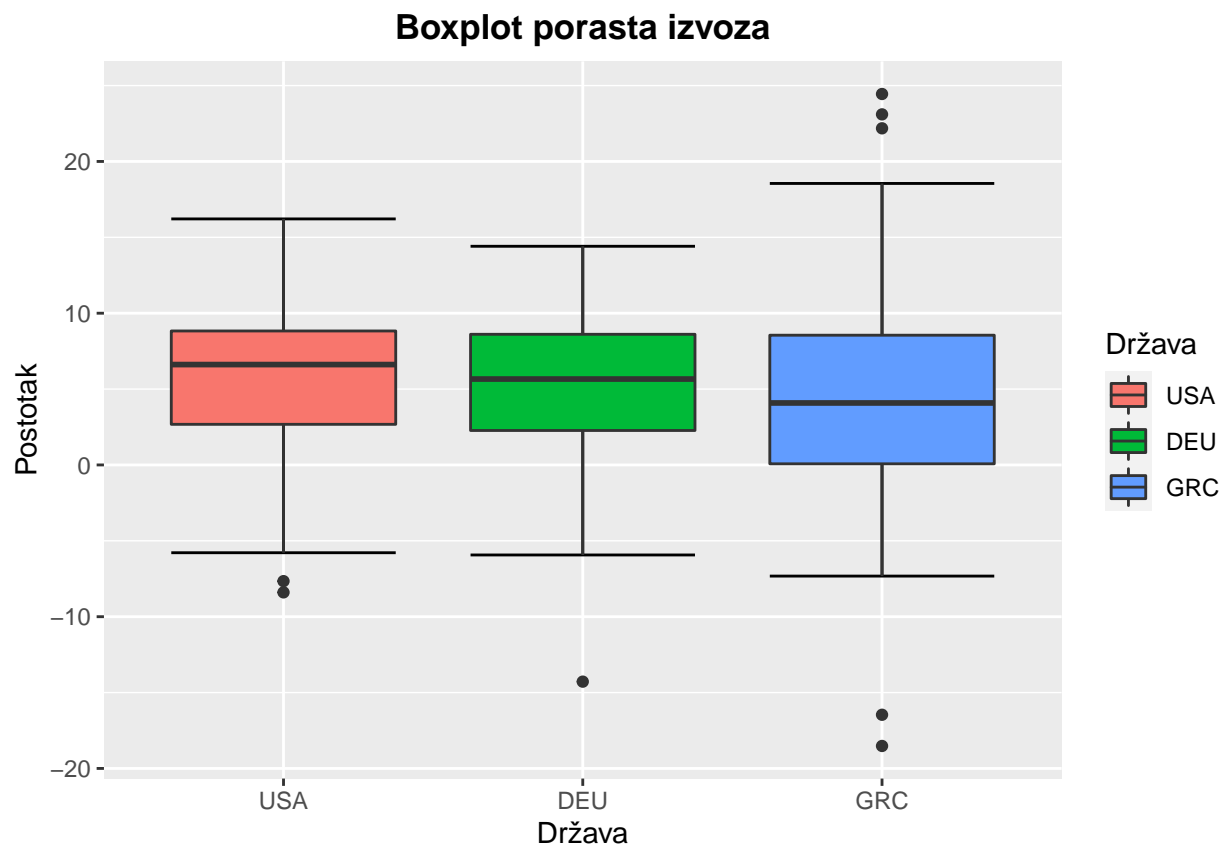
Ovaj plot pokazuje da bi varijable USA i DEU mogle imati istu sredinu.

Izvoz

Vrijednosti izvoza po veličini su slične s uvozom pa ćemo u analizi koristiti rast godišnjeg iznosa.

```
ggplot(na.omit(data.all), aes(x=country, y=export.growth.p)) +
  stat_boxplot(geom = "errorbar", na.rm = T) +
  geom_boxplot(aes(fill=country), na.rm = T) +
  labs(title = "Boxplot porasta izvoza", x="Država", y="Postotak", fill="Država") +
  theme(plot.title = element_text(hjust = 0.5, face = "bold"))
```

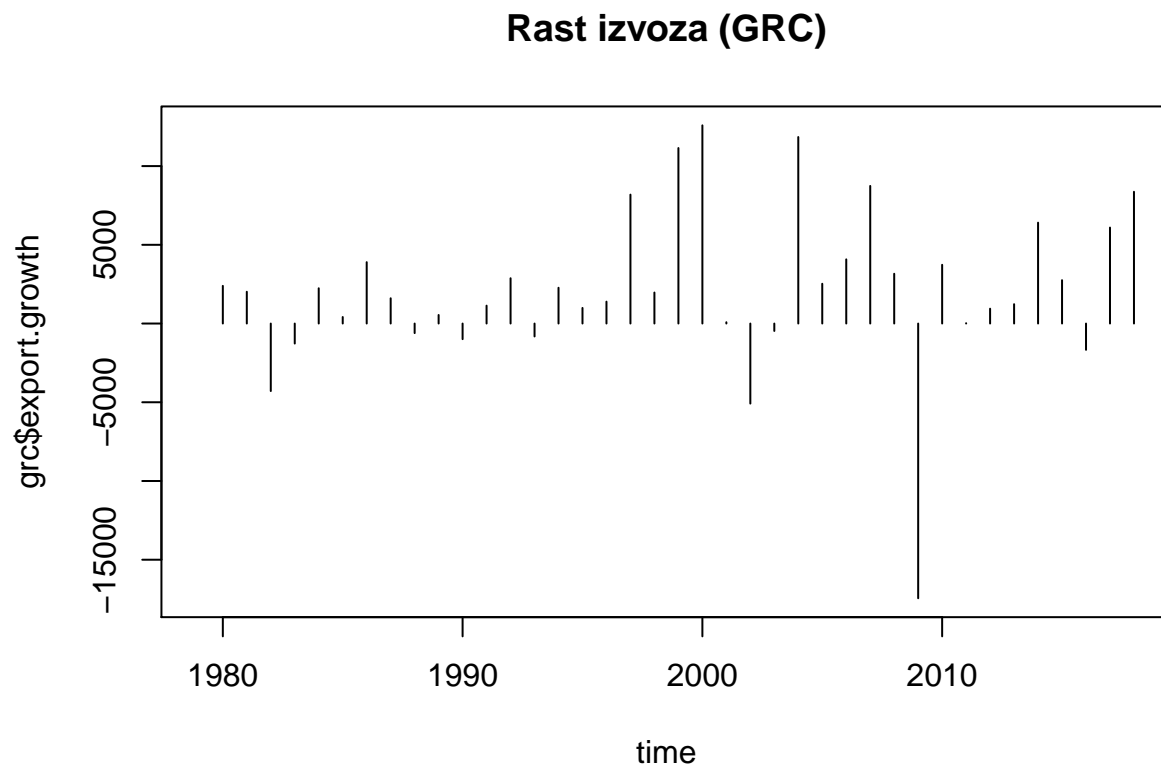

Za razliku od uvoza, kod izvoza se primjećuje najveći rast SAD-a, potom Njemačke i Grčke.

Najveći broj stršećih vrijednosti primjećuje se kod Grčke u oba smjera, što upućuje na najveću gospodarsku nestabilnost od tri promatrane države.

```
plot(time, grc$export.growth, type = "h", main = "Rast izvoza (GRC)")
```

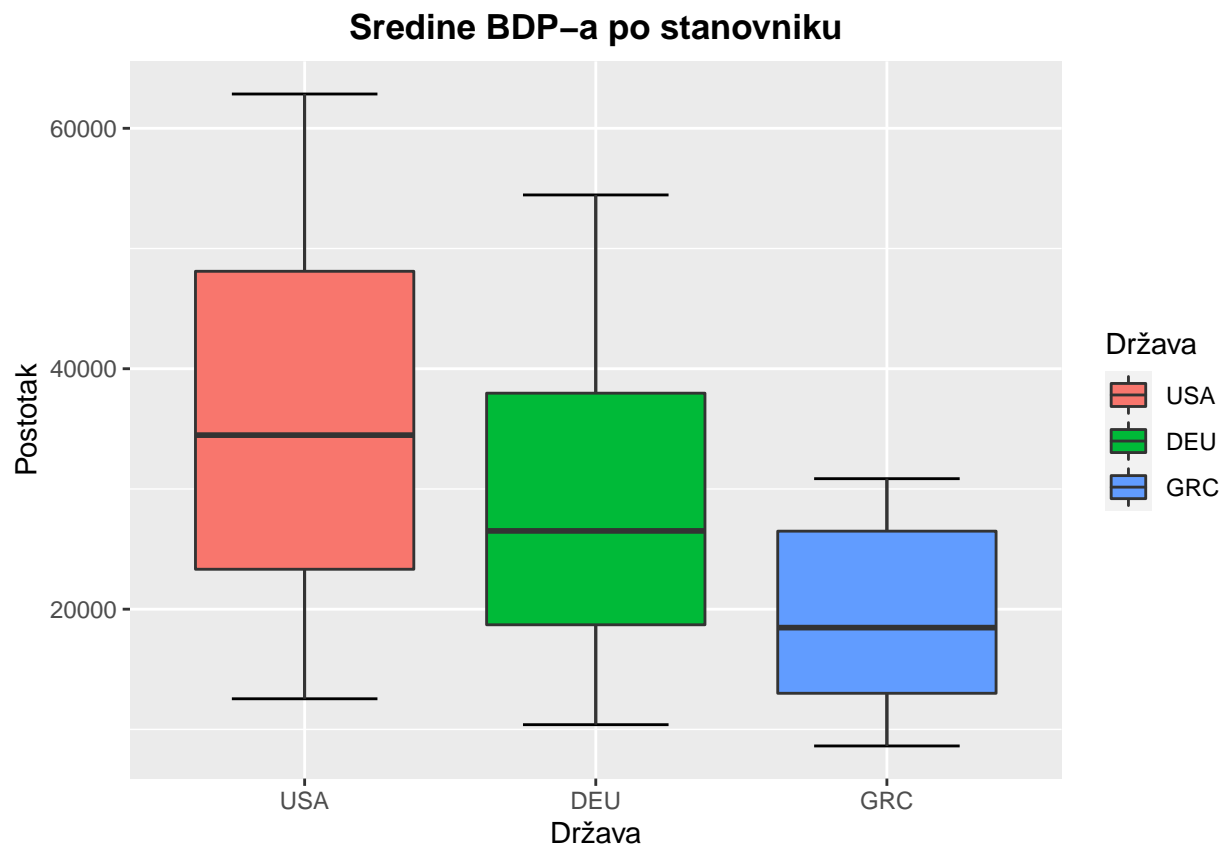

Za razliku od uvoza koji linearno raste, izvoz više “osjeća” promjene na tržištu (veće fluktuacije), npr. značajan pad izvoza 2009. godine zbog tadašnje svjetske gospodarske krize.

BDP

BDP po stanovniku je pokazatelj razvijenosti:

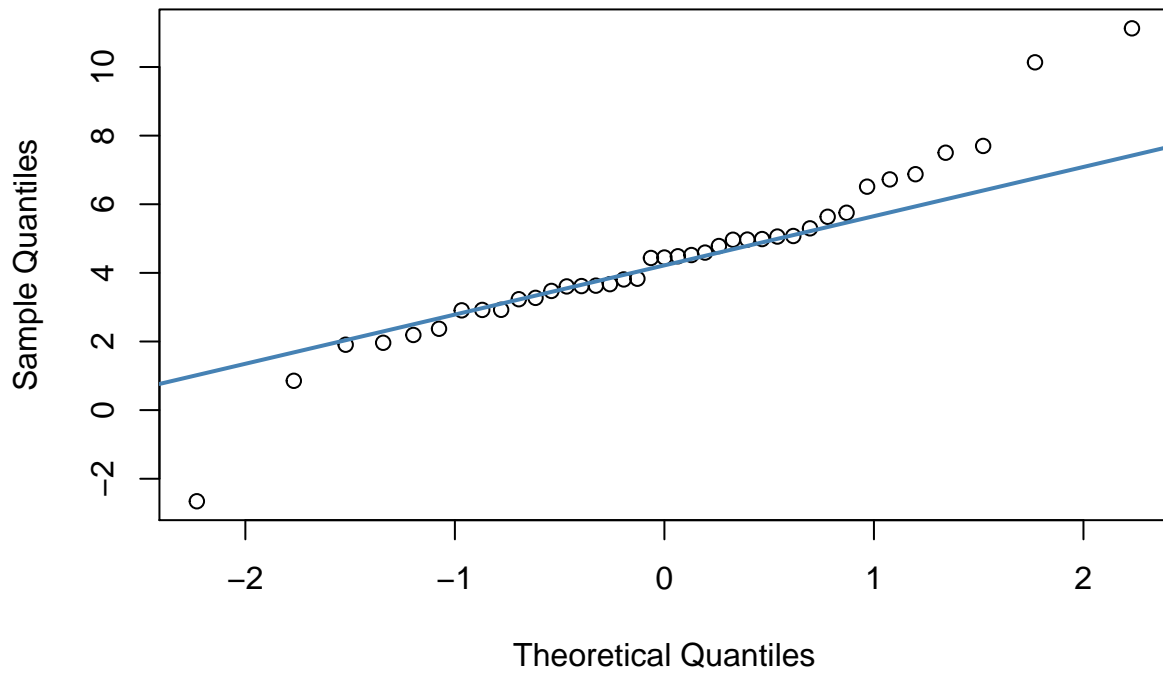
```
ggplot(na.omit(data.all), aes(x=country, y=gdp.pc.usd_cap)) +
  stat_boxplot(geom = "errorbar", width = 0.5) +
  geom_boxplot(aes(fill=country)) +
  labs(title = "Sredine BDP-a po stanovniku", x="Država", y="Postotak", fill="Država") +
  theme(plot.title = element_text(hjust = 0.5, face = "bold"))
```


Kao i kod uvoza i izvoza, po BDP-u po stanovniku SAD značajno prednjači, dok je razlika između Njemačke i Grčke veća od one između SAD-a i Njemačke. Spram čistog BDP-a kod BDP-a po stanovniku podaci su normalizirani brojem stanovnika te su mjerodavniji.

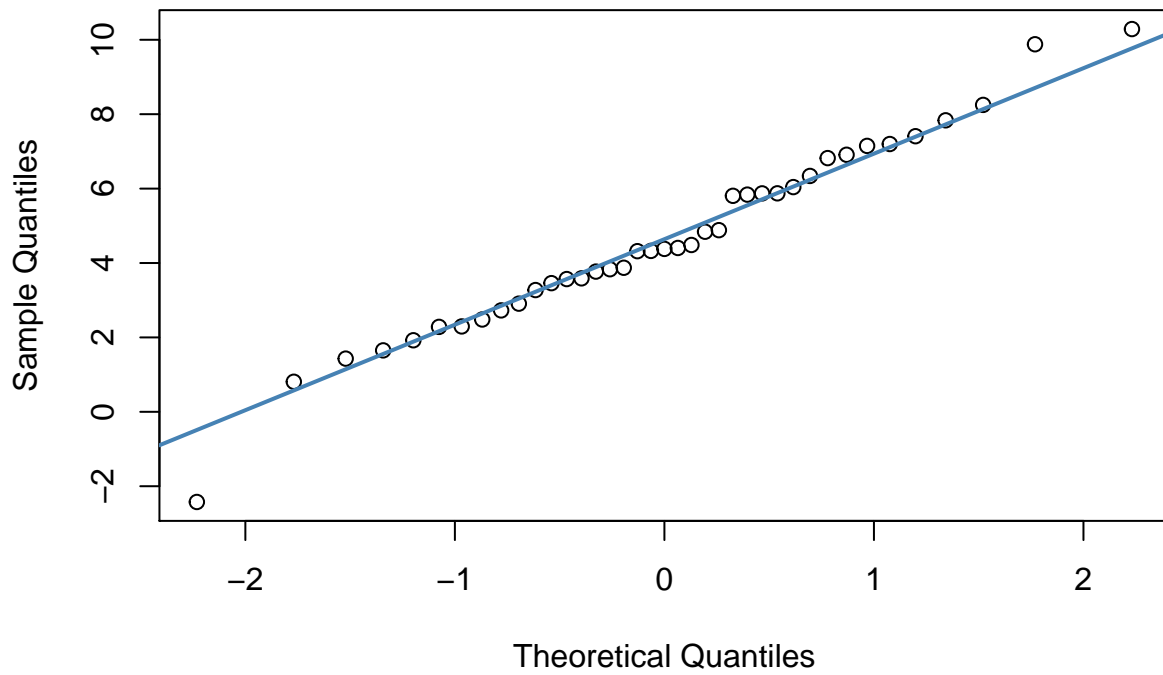
```
qqnorm(usa$gdp.pc.growth.p)
qqline(usa$gdp.pc.growth.p, col = "steelblue", lwd = 2)
```

Normal Q-Q Plot

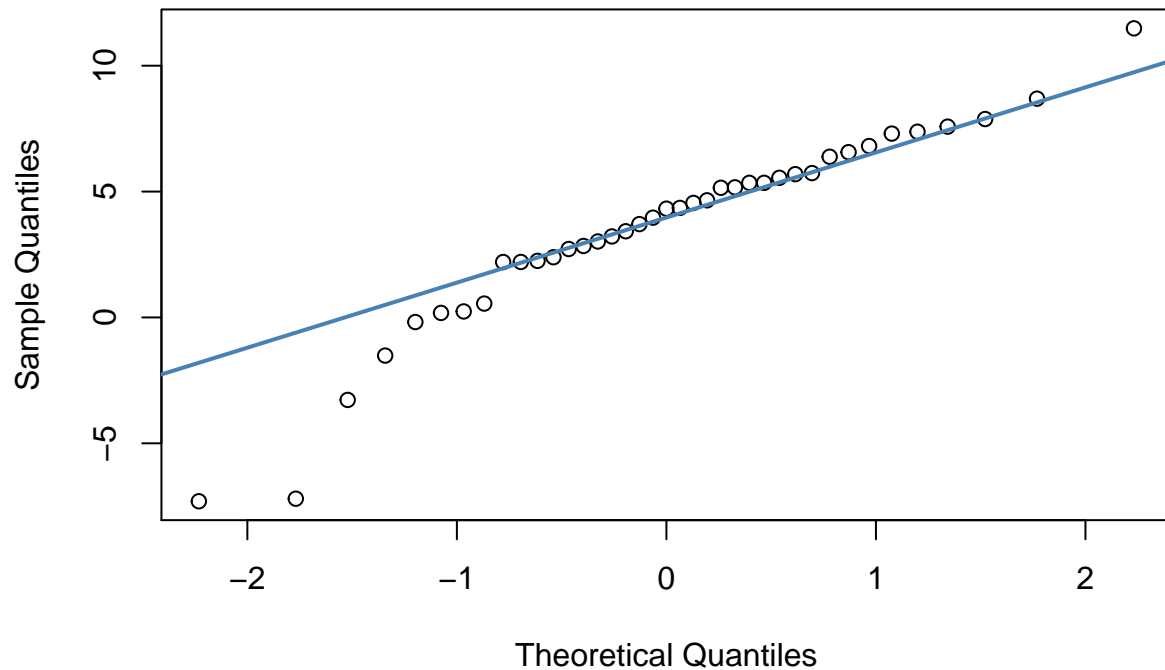
```
qqnorm(deu$gdp.pc.growth.p)  
qqline(deu$gdp.pc.growth.p, col = "steelblue", lwd = 2)
```

Normal Q-Q Plot


```
qqnorm(grc$gdp.pc.growth.p)  
qqline(grc$gdp.pc.growth.p, col = "steelblue", lwd = 2)
```

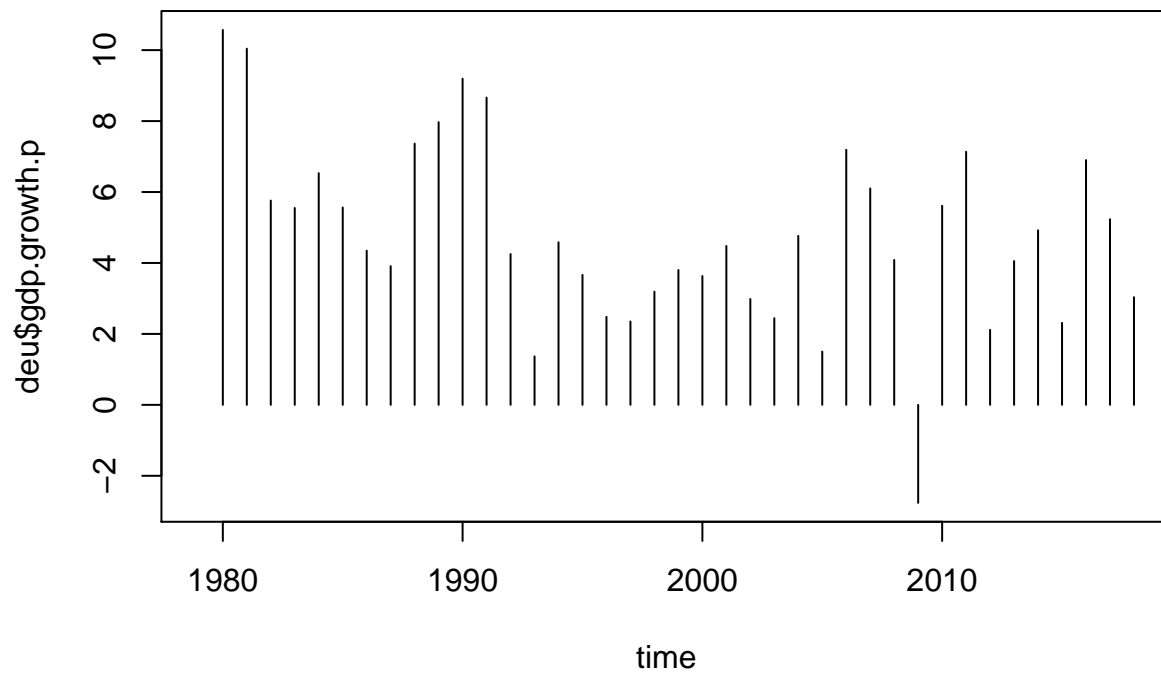
Normal Q-Q Plot

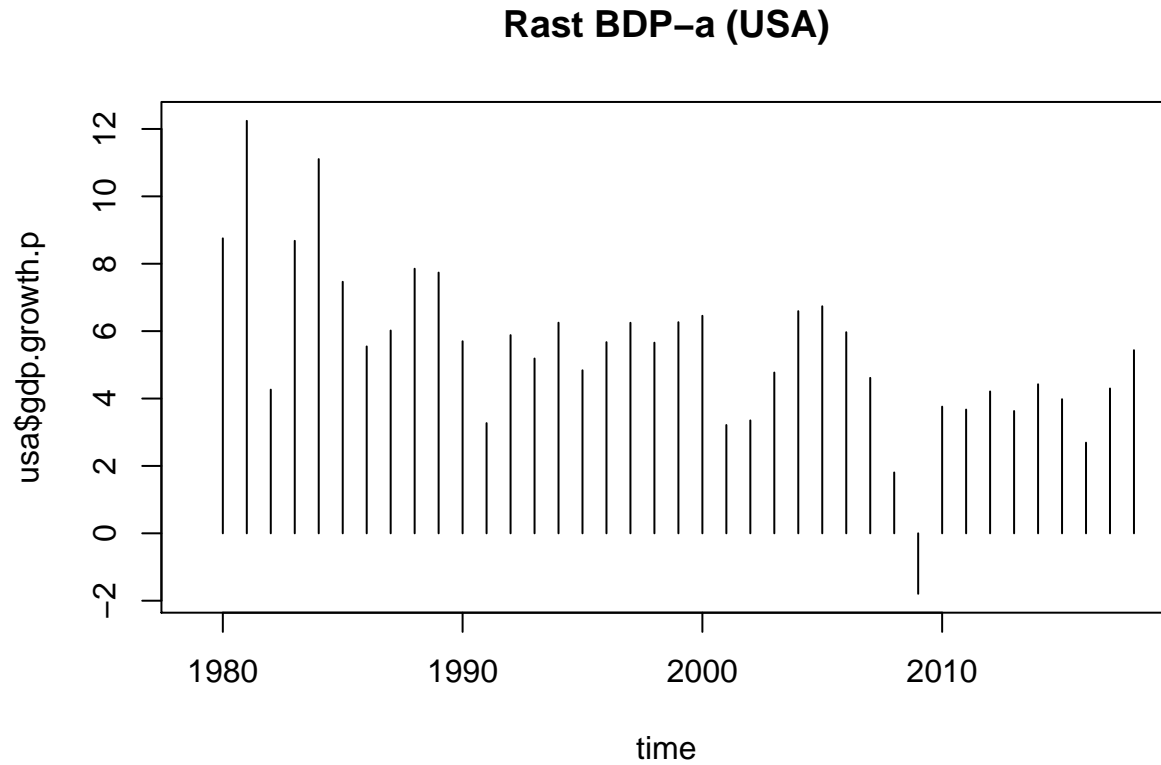
Imamo dovoljno podataka da iz gornjih prikaza možemo pretpostaviti normalnost distribucije postotnog porasta BDP-a po stanovniku.

```
plot(time, deu$gdp.growth.p, type = "h", main = "Rast BDP-a (DEU)")
```

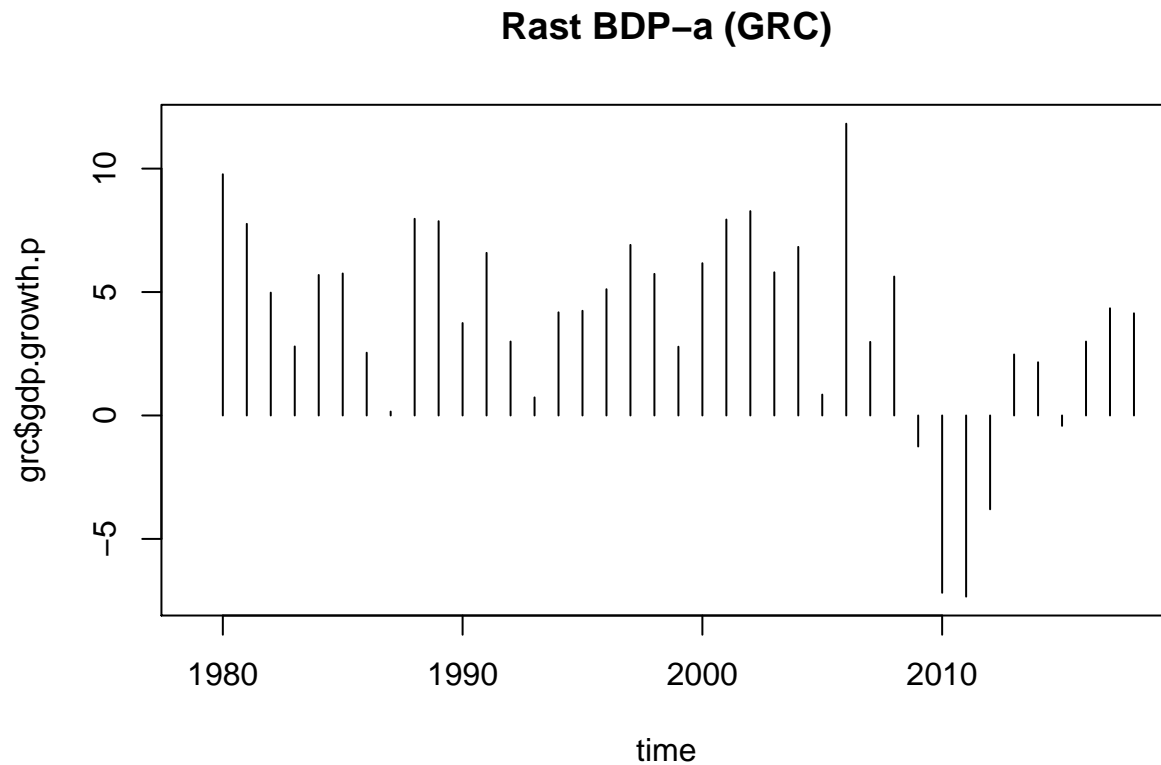
Rast BDP-a (DEU)


```
plot(time, usa$gdp.growth.p, type="h", main = "Rast BDP-a (USA)")
```



```
plot(time, grc$gdp.growth.p, type="h", main = "Rast BDP-a (GRC)")
```


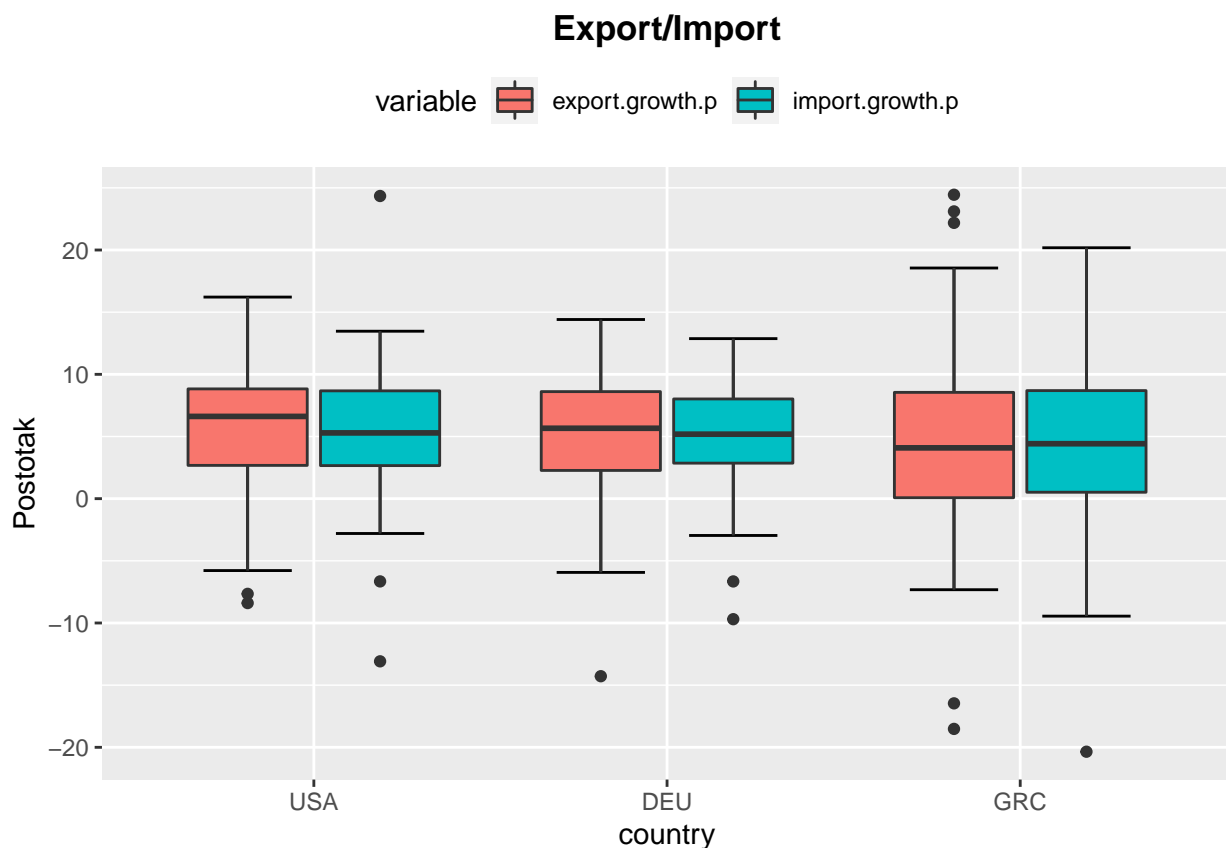
Njemačke i SAD-a je u stalnom porastu uz fluktuacije, a jedini pad BDP-a koji primjećujemo vezan je uz gospodarsku krizu 2009. godine, kada primjećujemo i značajne padove u uvozu i izvozu. BDP Grčke ima

veće fluktuacije i veća opadanja nakon 2009. godine. Rast BDP-a po stanovniku neće se puno razlikovati, a sve razlike ovisit će o promjenama u broju stanovnika.

Testiranje hipoteza

Pretpostavka: Rast izvoza značajno je veći od rasta uvoza za neku državu

```
exp.imp = melt(data.all, id.vars = "country",
               measure.vars = c("export.growth.p", "import.growth.p"), na.rm = T)
ggplot(exp.imp, aes(x = country, y = value, fill = variable)) +
  stat_boxplot(geom = "errorbar", width = 0.5, position = position_dodge(0.75)) +
  geom_boxplot() +
  labs(title = "Export/Import", y="Postotak") +
  theme(plot.title = element_text(hjust = 0.5, face = "bold"), legend.position = "top")
```


Pogledom na gornji boxplot čini se da se uvoz i izvoz za neku državu ne razlikuju previše. Jedinu značajniju razliku vidimo za USA. Proverit ćemo je li to statistički značajno pomoću t-testa.

Prvo ćemo proveriti jednakost varijanci, ako su jednake moći ćemo koristiti inačicu t-testa sa većom snagom. Jednakost varijanci proveravamo F-testom uz razinu značajnosti $\alpha = 0.05$. Za F-test postavljamo sljedeće hipoteze:

$$H_0 : \text{Omjer varijanci} = 1$$

$$H_1 : \text{Omjer varijanci} \neq 1$$

```
var.test(usa$export.growth.p, usa$import.growth.p, alternative = "two.sided",
        na.action = na.omit)
```

```
##
## F test to compare two variances
##
## data:  usa$export.growth.p and usa$import.growth.p
## F = 0.74877, num df = 38, denom df = 38, p-value = 0.3765
## alternative hypothesis: true ratio of variances is not equal to 1
## 95 percent confidence interval:
##  0.3926431 1.4279106
## sample estimates:
## ratio of variances
##      0.7487718
```

P vrijednost testa jednakosti varijanci je veća od razine značajnosti, te pokazuje da se podaci više priklanjaju hipotezi H_0 , koju ne odbacujemo.

Uz pretpostavku jednakosti varijanci postaviti ćemo hipoteze za t-test jednakosti sredina:

$$H_0 : \mu_{izvoz} = \mu_{uvoz}$$

$$H_1 : \mu_{izvoz} > \mu_{uvoz}$$

Razina značajnosti $\alpha = 0.05$.

```
t.test(usa$export.growth.p, usa$import.growth.p, alternative = "greater", var.equal = TRUE,
        na.action = na.omit)
```

```
##
## Two Sample t-test
##
## data:  usa$export.growth.p and usa$import.growth.p
## t = -0.29578, df = 76, p-value = 0.6159
## alternative hypothesis: true difference in means is greater than 0
## 95 percent confidence interval:
##  -2.640559      Inf
## sample estimates:
## mean of x mean of y
##  5.238851  5.637139
```

Dobivena p vrijednost testa je veća od razine značajnosti, te ne možemo odbaciti H_0 .

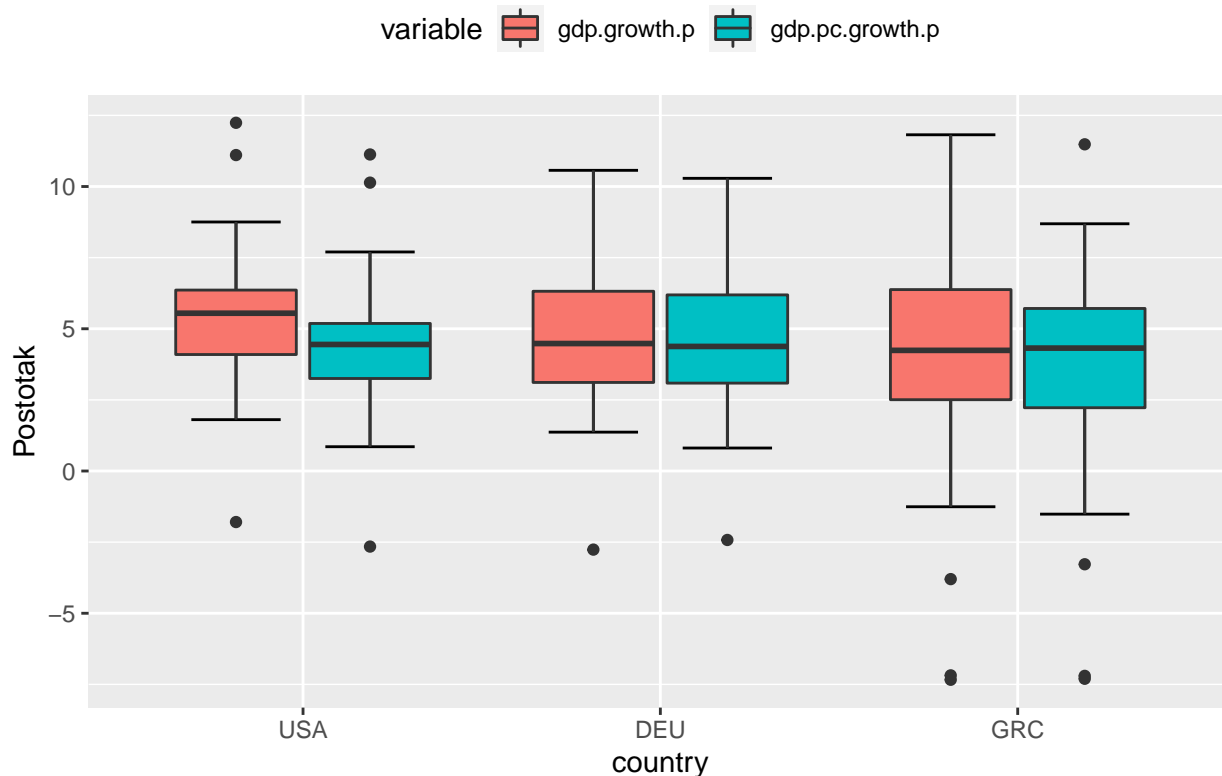
Zaključak: Uz dane podatke pretpostavka nije ispunjena, tj. ne možemo pokazati da se rast izvoza neke države značajno razlikuje od rasta uvoza.

Pretpostavka: Rast BDP-a značajno je veći od rasta BDP-a po stanovniku neke države

```
gdp.gdppc = melt(data.all, id.vars = "country",
                 measure.vars = c("gdp.growth.p", "gdp.pc.growth.p"), na.rm = T)
ggplot(gdp.gdppc, aes(x = country, y = value, fill = variable)) +
  stat_boxplot(geom = "errorbar", width = 0.5, position = position_dodge(0.75)) +
  geom_boxplot() +
  labs(title = "BDP/BDP po stanovniku", y="Postotak") +
  theme(plot.title = element_text(hjust = 0.5, face = "bold"), legend.position = "top")
```


BDP/BDP po stanovniku

Iz gornjeg prikaza ne čini se kao da se BDP i BDP po stanovniku određene države pretjerano razlikuju. Jedina primjetljivija razlika koju je kod SAD-a. Provjerit ćemo statističku značajnost pomoću t-testa.

Prvo ćemo provjeriti jednakost varijanci F-testom uz razinu značajnosti $\alpha = 0.05$. Za F-test postavljamo sljedeće hipoteze:

$$H_0 : \text{Omjer varijanci} = 1$$

$$H_1 : \text{Omjer varijanci} \neq 1$$

```
var.test(usa$gdp.growth.p, usa$gdp.pc.growth.p, alternative = "two.sided", na.action = na.omit)
```

```
##
## F test to compare two variances
##
## data:  usa$gdp.growth.p and usa$gdp.pc.growth.p
## F = 1.045, num df = 38, denom df = 38, p-value = 0.8927
## alternative hypothesis: true ratio of variances is not equal to 1
## 95 percent confidence interval:
##  0.5480025 1.9929003
## sample estimates:
## ratio of variances
##      1.045043
```

Rezultati F-testa pokazuju da se podaci više priklanjaju hipotezi H_0 te ju ne odbacujemo. Dakle, uz pretpostavku jednakosti varijanci provest ćemo t-test jednakosti sredina razine značajnosti $\alpha = 0.05$ s hipotezama:

$$H_0 : \mu_{BDP} = \mu_{BDP_{\text{po stanovniku}}}$$

$$H_1 : \mu_{BDP} > \mu_{BDP_{\text{po stanovniku}}}$$

```
t.test(usa$gdp.growth.p, usa$gdp.pc.growth.p, alternative = "greater", var.equal = TRUE,
       na.action = na.omit)
```

```
##
## Two Sample t-test
##
## data: usa$gdp.growth.p and usa$gdp.pc.growth.p
## t = 1.8417, df = 76, p-value = 0.03471
## alternative hypothesis: true difference in means is greater than 0
## 95 percent confidence interval:
##  0.09674162      Inf
## sample estimates:
## mean of x mean of y
##  5.447202  4.438204
```

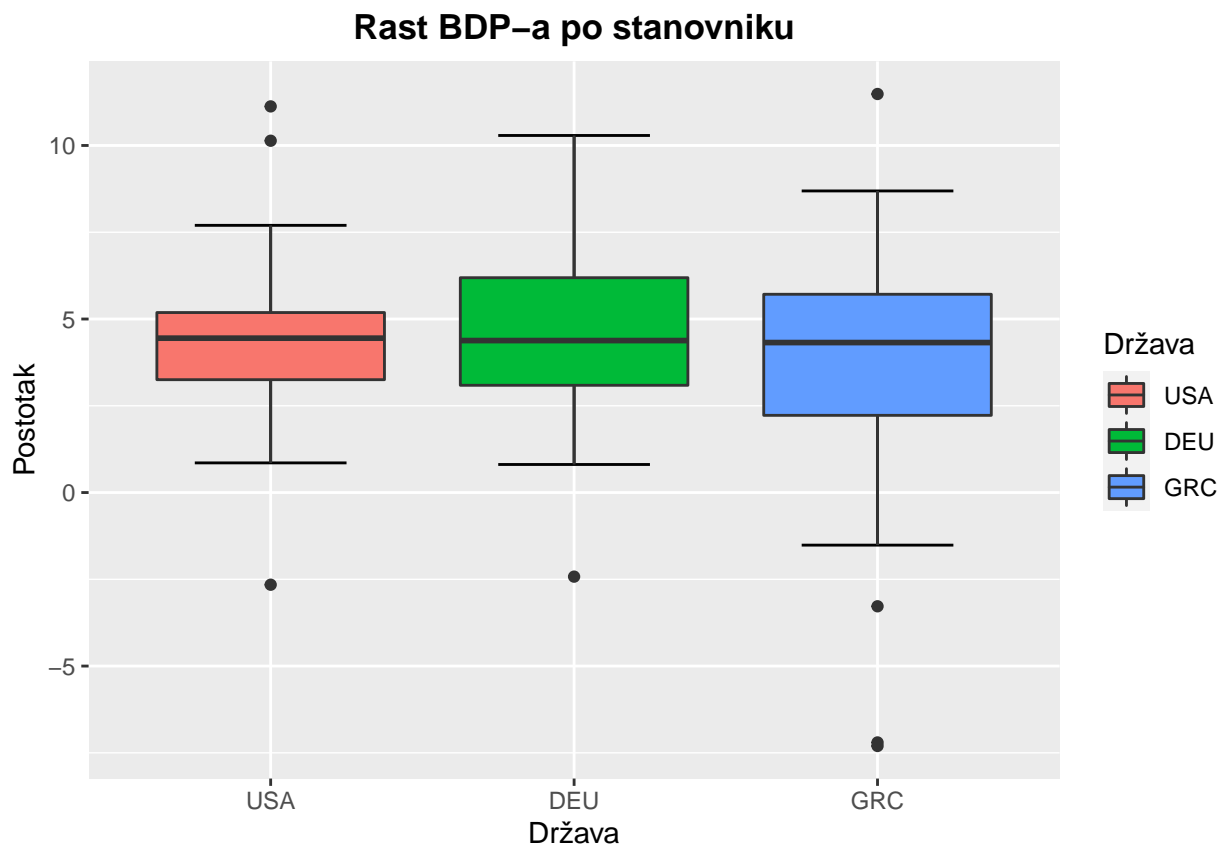
P vrijednost t-testa manja je od razine značajnosti te odbacujemo H_0 .

Zaključak: Uz dane podatke pretpostavka je ispunjena, tj. možemo pokazati da se rast BDP-a neke države značajno razlikuje od rasta BDP-a po stanovniku. U ovom slučaju radi se o SAD-u. Interpretacija? Vidimo da se BDP i BDP po stanovniku značajnije razlikuju samo za države koje u promatranom vremenskom razdoblju imaju nekakav porast stanovništva, što je ovdje slučaj s SAD-om dok se za Njemačku i Grčku BDP i BDP po stanovniku značajno ne razlikuju. Iz ovoga zaključujemo da je BDP po stanovniku smislenije gledati u slučaju kada u promatranom razdoblju imamo porast stanovništva.

Zato u idućem testu koristimo BDP po stanovniku kao pokazatelj rasta gospodarstva.

Pretpostavka: Prosječni rast gospodarstva neke države značajno je veći u odnosu na druge

```
ggplot(na.omit(data.all), aes(x=country, y=gdp.pc.growth.p)) +
  stat_boxplot(geom = "errorbar", width = 0.5) +
  geom_boxplot(aes(fill=country)) +
  labs(title = "Rast BDP-a po stanovniku", x="Država", y="Postotak", fill="Država") +
  theme(plot.title = element_text(hjust = 0.5, face = "bold"))
```


gornjeg prikaza se vidi da se prosječni porasti BDP-a po stanovniku ove tri države ne razlikuju previše. To možemo pokušati provjeriti ANOVA metodom. Pretpostavke ANOVA-e su nezavisnost podataka, normalna distribucija i homogenost varijanci, pa ćemo homogenost varijanci provjeriti Bartletovim testom:

$$H_0 : \sigma_{USA}^2 = \sigma_{DEU}^2 = \sigma_{GRC}^2$$

$$H_1 : \neg H_0.$$

razine značajnosti $\alpha = 0.05$.

```
bartlett.test(gdp.pc.growth.p ~ country, data.all)
```

```
##
## Bartlett test of homogeneity of variances
##
## data:  gdp.pc.growth.p by country
## Bartlett's K-squared = 10.982, df = 2, p-value = 0.004124
```

Dobivena p vrijednost značajno je manja od razine značajnosti što znači da se odbacuje H_0 pa ne možemo koristiti ANOVA-u.

Umjesto ANOVA-e provest ćemo neparametarski test, Kruskal-Wallis test razine značajnosti $\alpha = 0.05$ za koji pretpostavke zahtjevano parametarskim testovima ne moraju biti ispunjene. Kruskal-Wallis test slabiji je od ANOVA-e i uspoređuje medijane, ali ovaj test u kombinaciji s gornjim prikazom dokazat će približnu jednakost porasta gospodarstva država.

$$H_0 : M_{USA} = M_{DEU} = M_{GRC}$$

$$H_1 : \neg H_0.$$

```
kruskal.test(gdp.pc.growth.p ~ country, data.all)
```

```
##  
## Kruskal-Wallis rank sum test  
##  
## data:  gdp.pc.growth.p by country  
## Kruskal-Wallis chi-squared = 0.89954, df = 2, p-value = 0.6378
```

Dobivena p vrijednost veća je od razine značajnosti testa te zaključujemo da se porasti BDP-a značajno ne razlikuju, podjednaki su kao što se vidi iz boxplota. Ne odbacujemo H_0 .

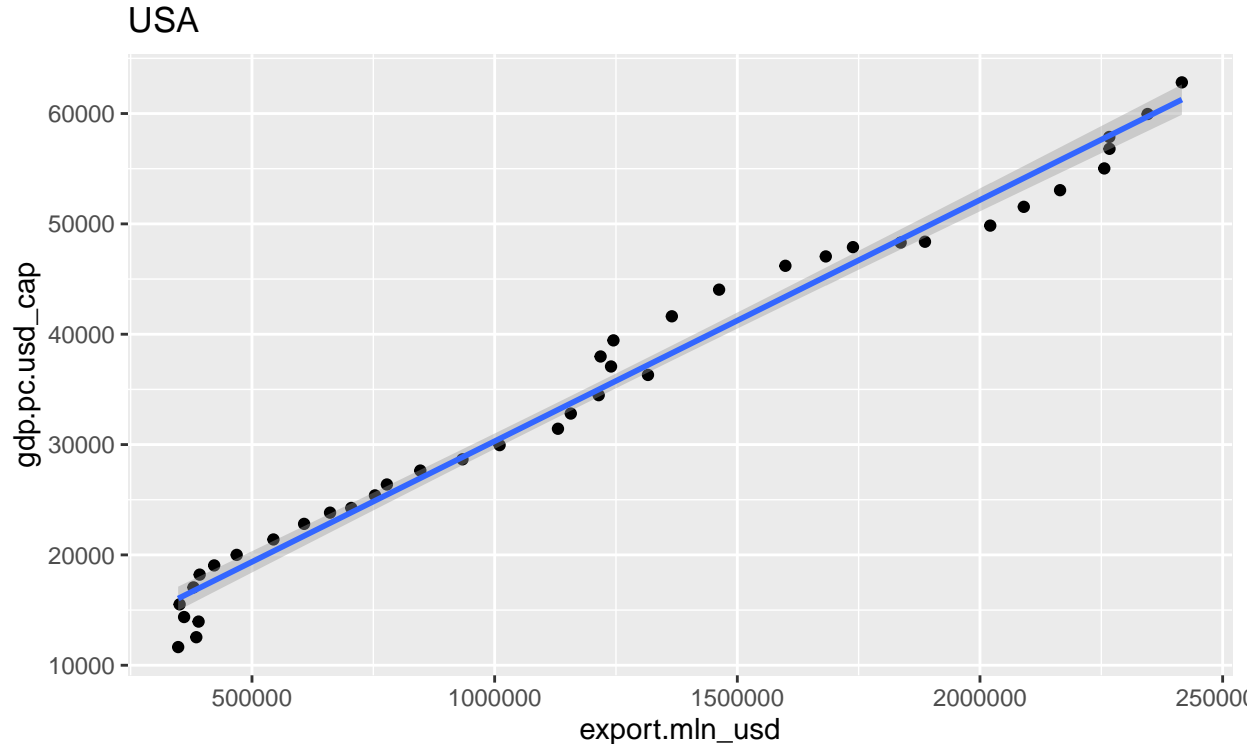
Linearna regresija

U ovom dijelu rada provjerit ćemo kako određene varijable (uvoz, izvoz, ...) utječu na gospodarstvo. Za to ćemo koristiti linearnu regresiju. Reakcije će biti neki od gospodarskih pokazatelja (GDP, GDP per capita), dok ćemo za regresore uzimati (uvoz, izvoz, neto izvoz, i dr. izvedene iz njih)

Ovisnost GDP per capita o izvozu

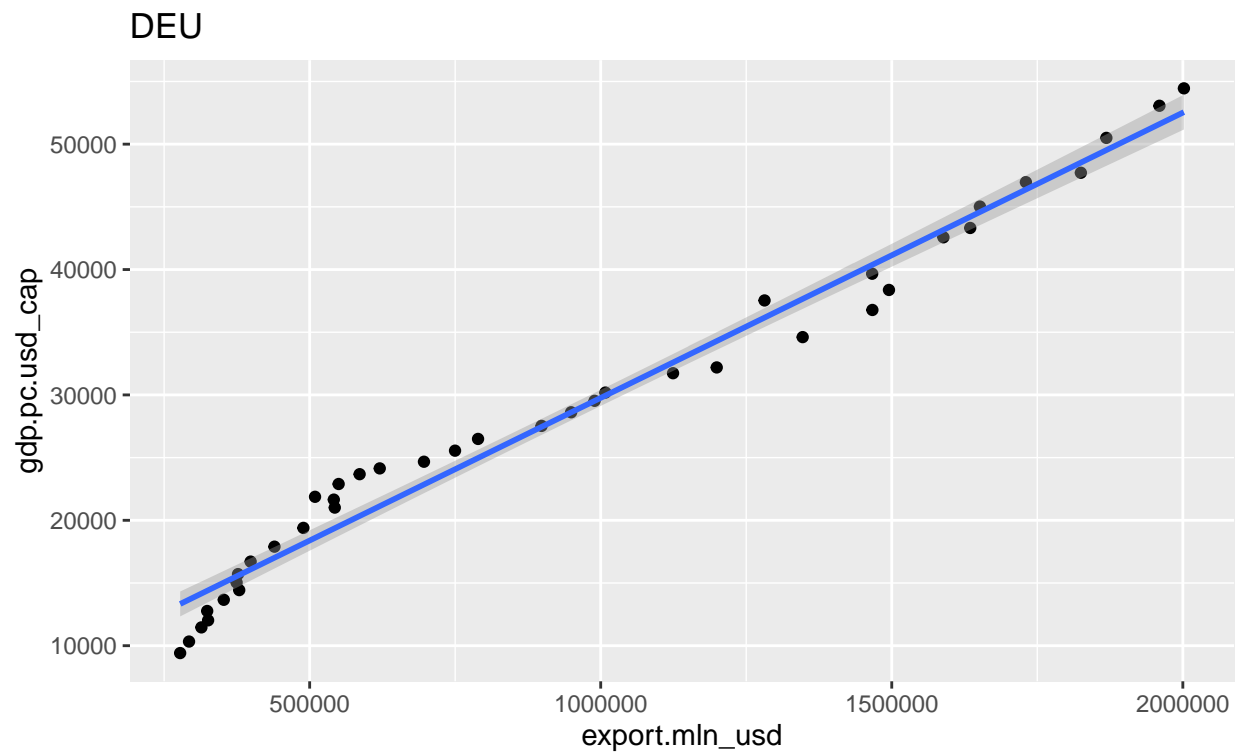
Prvo ćemo uzeti jednostavan model linearne regresije te ispitati ovisnost GDP per capita o izvozu.

```
ggplot(usa, aes(x = export.mln_usd, y = gdp.pc.usd_cap)) +  
  geom_jitter() +  
  geom_smooth(method = "lm") +  
  labs(title = "USA")
```


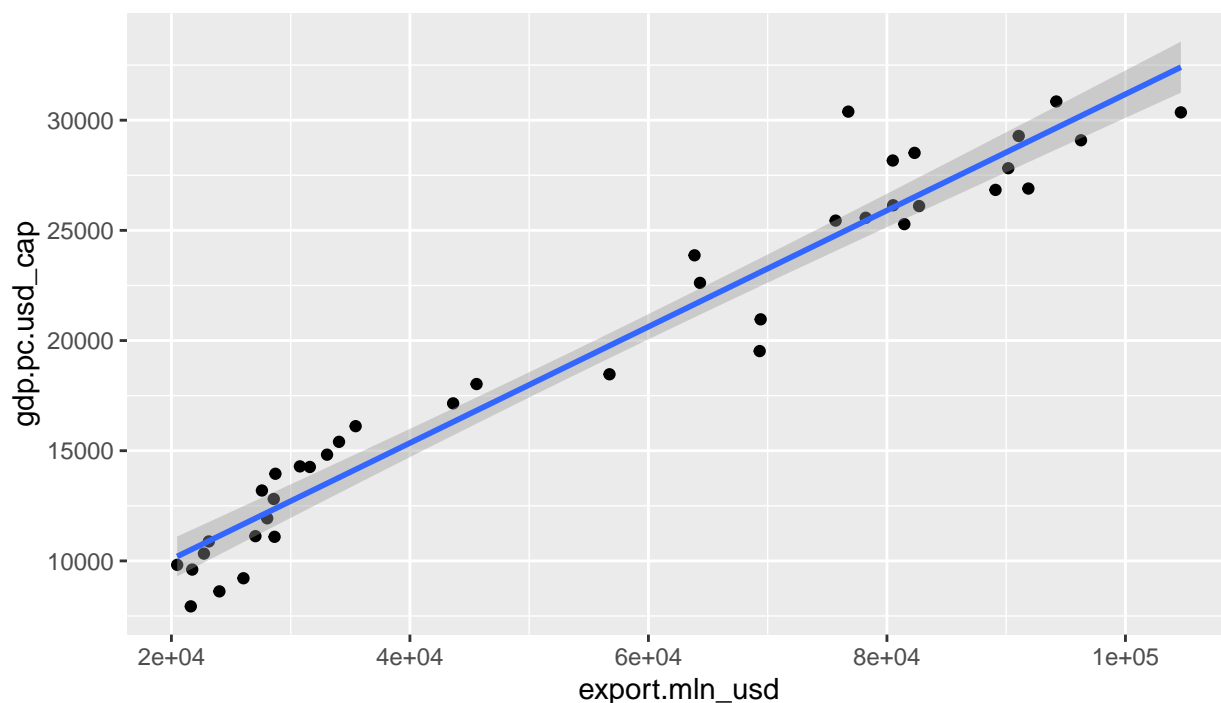
```
ggplot(deu, aes(x = export.mln_usd, y = gdp.pc.usd_cap)) +  
  geom_jitter() +
```

```
geom_smooth(method = "lm") +  
labs(title = "DEU")
```



```
ggplot(grc, aes(x = export.mln_usd, y = gdp.pc.usd_cap)) +  
  geom_jitter() +  
  geom_smooth(method = "lm") +  
  labs(title = "GRC")
```

GRC

Nulta hipoteza je da varijable nemaju linearnu ovisnost, te ako dobijemo p vrijednost manju od 0.05 odbacit ćemo nultu hipotezu i prihvatiti alternativnu - varijable imaju linearnu ovisnost.

```
usa.lm.gdp.exp = lm(gdp.pc.usd_cap ~ export.mln_usd, data = usa)
summary(usa.lm.gdp.exp)
```

```
##
## Call:
## lm(formula = gdp.pc.usd_cap ~ export.mln_usd, data = usa)
##
## Residuals:
##      Min       1Q   Median       3Q      Max
## -4373.9 -1246.8   305.1  1324.8  3769.9
##
## Coefficients:
##              Estimate Std. Error t value Pr(>|t|)
## (Intercept)  8.439e+03  6.759e+02  12.49 5.07e-15 ***
## export.mln_usd 2.186e-02  4.893e-04  44.69 < 2e-16 ***
## ---
## Signif. codes:  0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1
##
## Residual standard error: 2083 on 38 degrees of freedom
## Multiple R-squared:  0.9813, Adjusted R-squared:  0.9808
## F-statistic: 1997 on 1 and 38 DF, p-value: < 2.2e-16
```

```
deu.lm.gdp.exp = lm(gdp.pc.usd_cap ~ export.mln_usd, data = deu)
summary(deu.lm.gdp.exp)
```

```
##
## Call:
## lm(formula = gdp.pc.usd_cap ~ export.mln_usd, data = deu)
```

```
##
## Residuals:
##      Min       1Q   Median       3Q      Max
## -3905.0 -1205.8    76.8  1424.0  3320.2
##
## Coefficients:
##              Estimate Std. Error t value Pr(>|t|)
## (Intercept)   7.015e+03  6.207e+02   11.30 1.02e-13 ***
## export.mln_usd 2.275e-02  5.717e-04   39.79 < 2e-16 ***
## ---
## Signif. codes:  0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1
##
## Residual standard error: 1993 on 38 degrees of freedom
## Multiple R-squared:  0.9766, Adjusted R-squared:  0.9759
## F-statistic: 1584 on 1 and 38 DF,  p-value: < 2.2e-16

grc.lm.gdp.exp = lm(gdp.pc.usd_cap ~ export.mln_usd, data = grc)
summary(grc.lm.gdp.exp)
```

```
##
## Call:
## lm(formula = gdp.pc.usd_cap ~ export.mln_usd, data = grc)
##
## Residuals:
##      Min       1Q   Median       3Q      Max
## -3565.2 -1146.6    38.3  1203.9  5338.6
##
## Coefficients:
##              Estimate Std. Error t value Pr(>|t|)
## (Intercept)   4.798e+03  6.205e+02   7.733 2.56e-09 ***
## export.mln_usd 2.638e-01  1.007e-02  26.190 < 2e-16 ***
## ---
## Signif. codes:  0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1
##
## Residual standard error: 1761 on 38 degrees of freedom
## Multiple R-squared:  0.9475, Adjusted R-squared:  0.9461
## F-statistic: 685.9 on 1 and 38 DF,  p-value: < 2.2e-16
```

Prema kriteriju odlučivanja odbacujemo nultu hipotezu, te zaključujemo da varijable imaju linearnu vezu. Valja primjetiti da je R^2 vrijednost velika što upućuje na snažnu linearnu vezu.

Sada ćemo analizirati rezidualne.

Prvo ćemo analizirati rezidualne za USA. Na plotu lijevo vidimo da varijanca nije skroz homogena, primjećujemo neka manja grupiranja vrijednosti. Na qq plotu standardiziranih reziduala vidimo da se reziduali ne poklapaju baš najbolje sa normalnom distribucijom, što nam sugerira da postoji još neka varijanca u podacima te da ovaj model nije dobar.

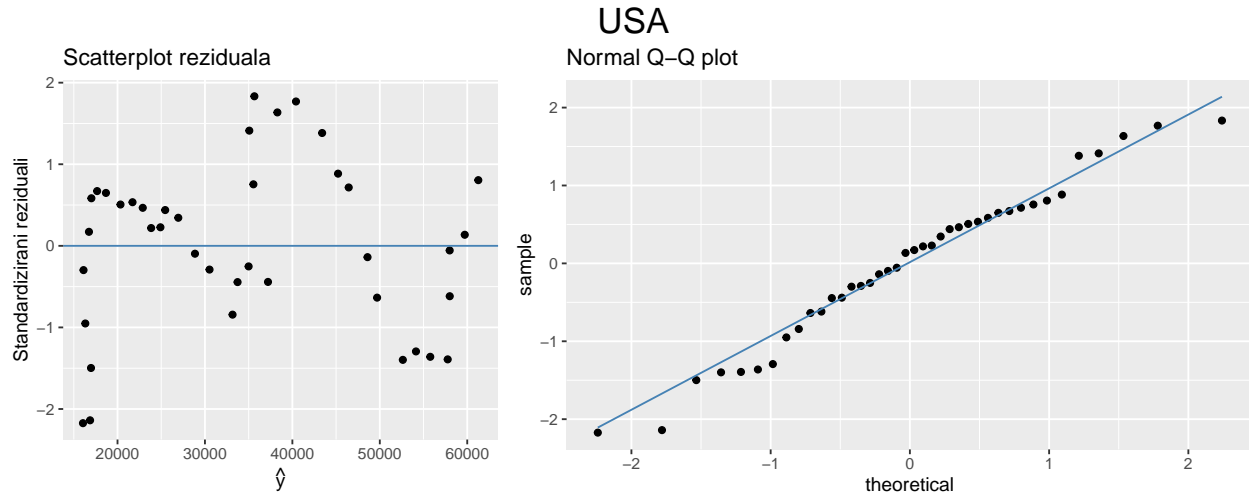
```
f.usa.model = fortify(usa.lm.gdp.exp)

p1 = ggplot(f.usa.model, aes(x = .fitted, y = .stdresid)) +
  geom_jitter() +
  geom_abline(slope = 0, intercept = 0, col = "steelblue") +
  labs(title = "Scatterplot reziduala", x = expression(hat(y)), y = "Standardizirani reziduali")

p2 = ggplot(f.usa.model, aes(sample = .stdresid)) +
  geom_qq() +
```

```
geom_qq_line(color = "steelblue") +
labs(title = "Normal Q-Q plot")

grid.arrange(p1, p2, ncol = 2, widths = c(0.4, 0.6),
             top = textGrob("USA", gp = gpar(fontsize = 20)))
```

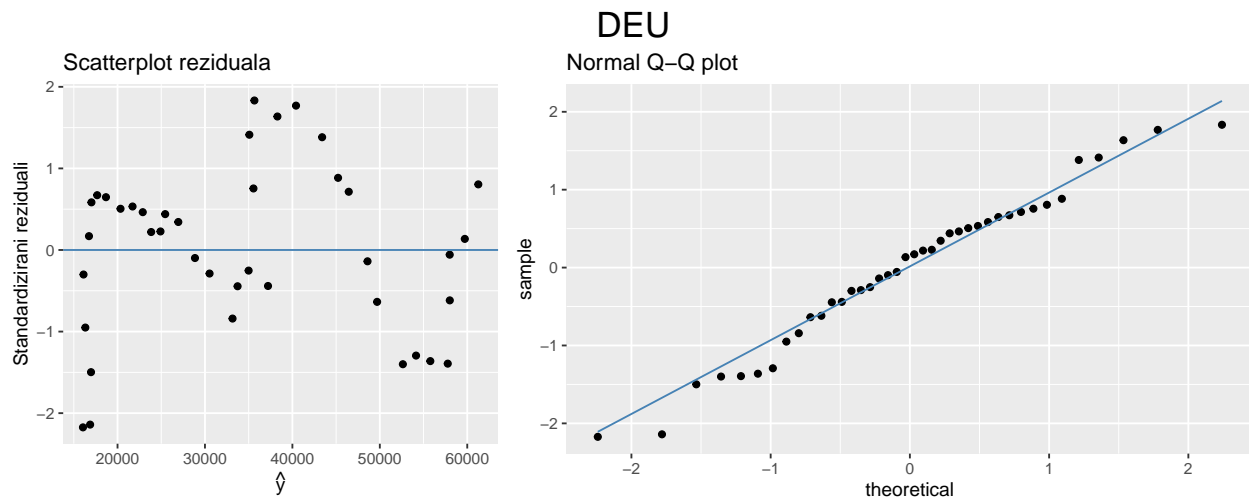


```
f.deu.model = fortify(deu.lm.gdp.exp)

p1 = ggplot(f.usa.model, aes(x = .fitted, y = .stdresid)) +
  geom_jitter() +
  geom_abline(slope = 0, intercept = 0, col = "steelblue") +
  labs(title = "Scatterplot reziduala", x = expression(hat(y)), y = "Standardizirani reziduali")

p2 = ggplot(f.usa.model, aes(sample = .stdresid)) +
  geom_qq() +
  geom_qq_line(color = "steelblue") +
  labs(title = "Normal Q-Q plot")

grid.arrange(p1, p2, ncol = 2, widths = c(0.4, 0.6),
             top = textGrob("DEU", gp = gpar(fontsize = 20)))
```


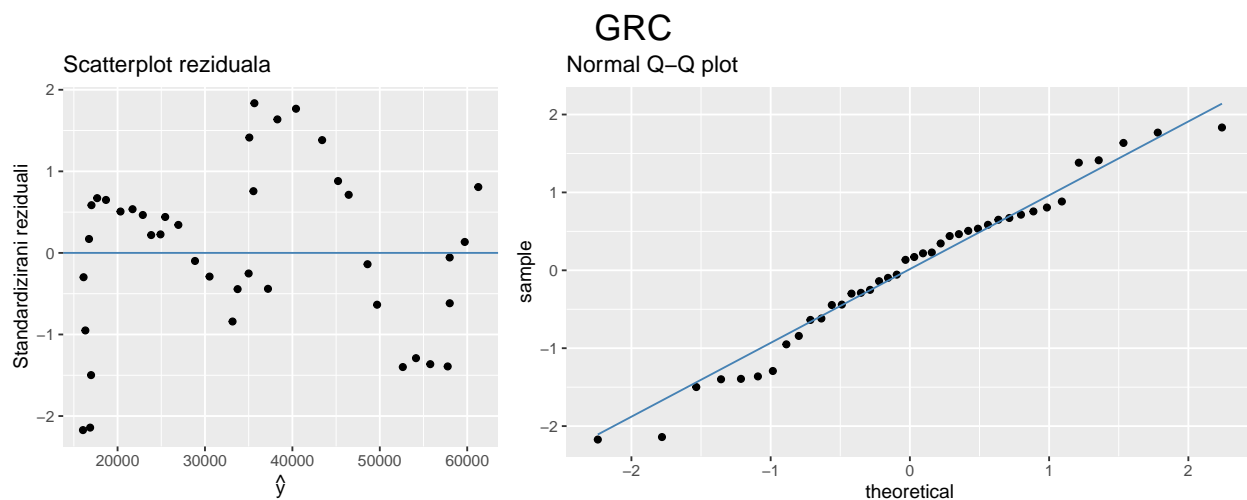


```
f.grc.model = fortify(grc.lm.gdp.exp)

p1 = ggplot(f.usa.model, aes(x = .fitted, y = .stdresid)) +
  geom_jitter() +
  geom_abline(slope = 0, intercept = 0, col = "steelblue") +
  labs(title = "Scatterplot reziduala", x = expression(hat(y)), y = "Standardizirani reziduali")

p2 = ggplot(f.usa.model, aes(sample = .stdresid)) +
  geom_qq() +
  geom_qq_line(color = "steelblue") +
  labs(title = "Normal Q-Q plot")

grid.arrange(p1, p2, ncol = 2, widths = c(0.4, 0.6),
  top = textGrob("GRC", gp = gpar(fontsize = 20)))
```


Reziduali za Njemačku i Grčku su slični onim za USA pa vrijede isti zaključci.

Ovisnost GDP per capita o više varijabli

Za problem određivanja veze razvijenosti gospodarstva i ostalih faktora koji utječu na razvijenost, model s jednim regresorom nam nije najbolje objašnjavao varijancu podataka. Sada ćemo napraviti kompleksniji model koji će koristiti više regresora - model višestruke regresije.

Kao regresore uzet ćemo izvoz i uvoz, a za reakciju GDP per capita.

```
usa.lm = lm(gdp.pc.usd_cap ~ export.mln_usd + import.mln_usd, data = usa)
summary(usa.lm)
```

```
##
## Call:
## lm(formula = gdp.pc.usd_cap ~ export.mln_usd + import.mln_usd,
##     data = usa)
##
## Residuals:
##      Min       1Q   Median       3Q      Max
## -4236.8  -690.8    67.3  1005.9  2655.6
##
## Coefficients:
```

```
##               Estimate Std. Error t value Pr(>|t|)
## (Intercept)   8.801e+03  4.886e+02  18.013 < 2e-16 ***
## export.mln_usd 9.636e-03  2.046e-03   4.710 3.45e-05 ***
## import.mln_usd 9.573e-03  1.578e-03   6.067 5.09e-07 ***
## ---
## Signif. codes:  0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1
##
## Residual standard error: 1494 on 37 degrees of freedom
## Multiple R-squared:  0.9906, Adjusted R-squared:  0.9901
## F-statistic: 1958 on 2 and 37 DF,  p-value: < 2.2e-16
```

Model sa više regresora za USA ima veći R^2 nego s jednim regresorom. Postoji jača linearna veza.

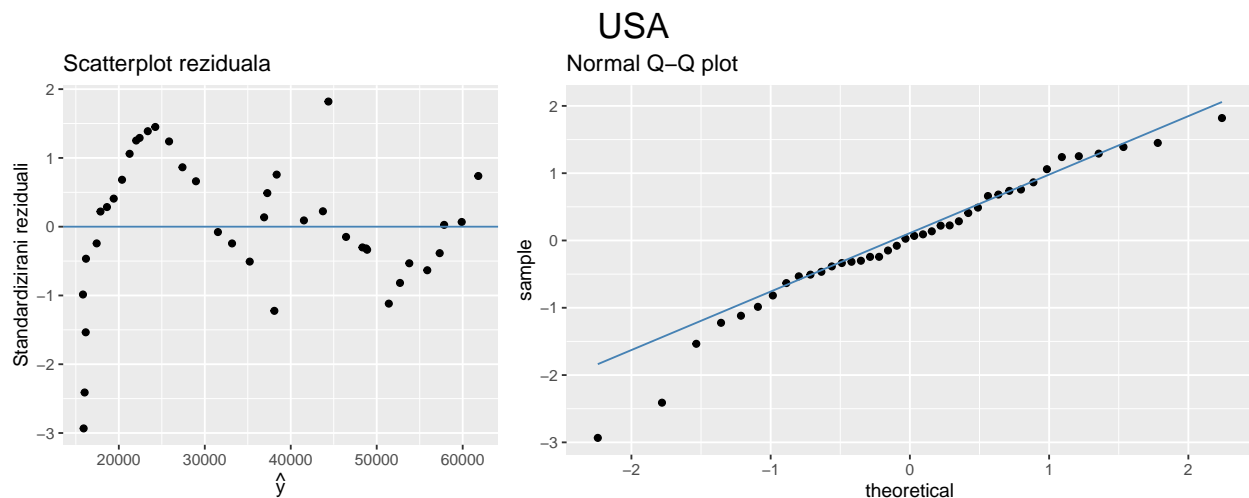
Analiza reziduala pokazuje da sa više regresora bolje objašnjavamo varijancu nego s jednim regresorom. Međutim qq plot pokazuje da distribucija reziduala i dalje ima teške repove.

```
f.usa.model = fortify(usa.lm)

p1 = ggplot(f.usa.model, aes(x = .fitted, y = .stdresid)) +
  geom_jitter() +
  geom_abline(slope = 0, intercept = 0, col = "steelblue") +
  labs(title = "Scatterplot reziduala", x = expression(hat(y)), y = "Standardizirani reziduali")

p2 = ggplot(f.usa.model, aes(sample = .stdresid)) +
  geom_qq() +
  geom_qq_line(color = "steelblue") +
  labs(title = "Normal Q-Q plot")

grid.arrange(p1, p2, ncol = 2, widths = c(0.4, 0.6),
  top = textGrob("USA", gp = gpar(fontsize = 20)))
```


Kod Njemčke također vidimo porast R^2 u modelu s više regresora. Parametri modela koje smo izračunali su neobični. Model ima pozitivnu vezu s uvozom, a negativnu vezu s izvozom. Logična veza je obratna od ove izračunate u modelu. Također vidimo da izvoz ne doprinosi značajno prilikom prilagodbe modela.

```
deu.lm = lm(gdp.pc.usd_cap ~ export.mln_usd + import.mln_usd, data = deu)
summary(deu.lm)
```

```
##
## Call:
## lm(formula = gdp.pc.usd_cap ~ export.mln_usd + import.mln_usd,
```

```
##      data = deu)
##
## Residuals:
##      Min       1Q   Median       3Q      Max
## -4216.6  -861.1   175.2  1056.8  2746.3
##
## Coefficients:
##              Estimate Std. Error t value Pr(>|t|)
## (Intercept)   3.896e+03  8.269e+02   4.712 3.42e-05 ***
## export.mln_usd -1.132e-02  7.236e-03  -1.565   0.126
## import.mln_usd  4.222e-02  8.948e-03   4.718 3.36e-05 ***
## ---
## Signif. codes:  0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1
##
## Residual standard error: 1596 on 37 degrees of freedom
## Multiple R-squared:  0.9854, Adjusted R-squared:  0.9846
## F-statistic: 1246 on 2 and 37 DF,  p-value: < 2.2e-16
```

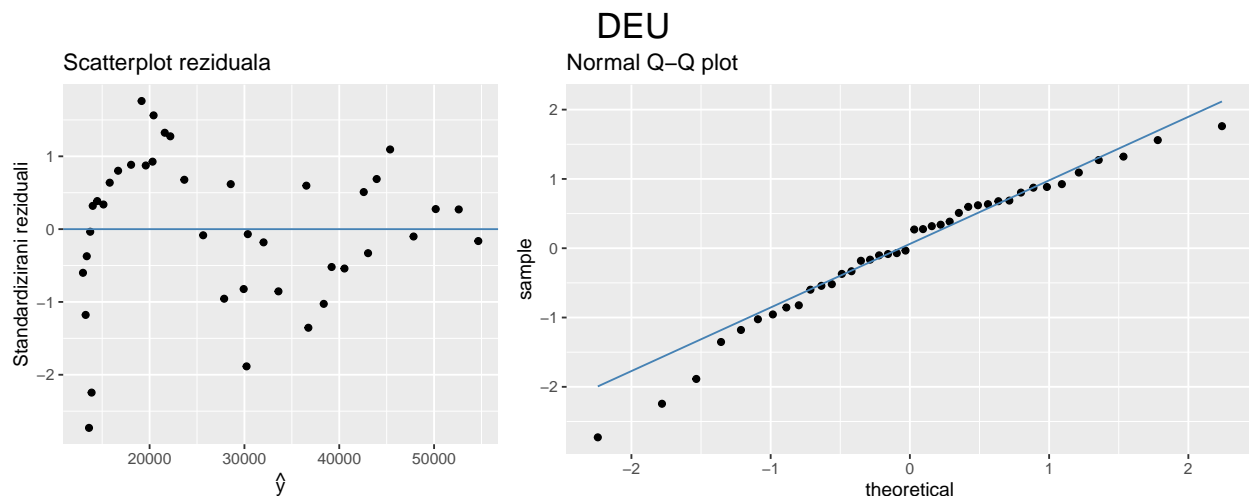
Reziduali ovog modela izgledaju lošiji nego kod modela s jednim regresorom.

```
f.deu.model = fortify(deu.lm)

p1 = ggplot(f.deu.model, aes(x = .fitted, y = .stdresid)) +
  geom_jitter() +
  geom_abline(slope = 0, intercept = 0, col = "steelblue") +
  labs(title = "Scatterplot reziduala", x = expression(hat(y)), y = "Standardizirani reziduali")

p2 = ggplot(f.deu.model, aes(sample = .stdresid)) +
  geom_qq() +
  geom_qq_line(color = "steelblue") +
  labs(title = "Normal Q-Q plot")

grid.arrange(p1, p2, ncol = 2, widths = c(0.4, 0.6),
  top = textGrob("DEU", gp = gpar(fontsize = 20)))
```


Rezultati za Grčku su slični onim za USA. Pearsonov koeficijent korelacije se povećao, te izvoz jače djeluje na GDP per capita nego uvoz.

Reziduali i dalje nemaju homogenu varijancu. Međutim na qq plotu vidimo da sredina bolje leži na pravcu nego kod jednofaktorskog modela, ali i dalje imamo teške repove.

```
grc.lm = lm(gdp.pc.usd_cap ~ export.mln_usd + import.mln_usd, data = grc)
summary(grc.lm)

##
## Call:
## lm(formula = gdp.pc.usd_cap ~ export.mln_usd + import.mln_usd,
##     data = grc)
##
## Residuals:
##      Min       1Q   Median       3Q      Max
## -4266.0  -508.8   101.4   805.5  4043.0
##
## Coefficients:
##              Estimate Std. Error t value Pr(>|t|)
## (Intercept)  4.328e+03  5.178e+02  8.359 4.78e-10 ***
## export.mln_usd 1.633e-01  2.398e-02  6.808 5.12e-08 ***
## import.mln_usd 8.675e-02  1.944e-02  4.463 7.30e-05 ***
## ---
## Signif. codes:  0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1
##
## Residual standard error: 1439 on 37 degrees of freedom
## Multiple R-squared:  0.9659, Adjusted R-squared:  0.964
## F-statistic: 523.7 on 2 and 37 DF,  p-value: < 2.2e-16

f.grc.model = fortify(grc.lm)

p1 = ggplot(f.grc.model, aes(x = .fitted, y = .stdresid)) +
  geom_jitter() +
  geom_abline(slope = 0, intercept = 0, col = "steelblue") +
  labs(title = "Scatterplot reziduala", x = expression(hat(y)), y = "Standardizirani reziduali")

p2 = ggplot(f.grc.model, aes(sample = .stdresid)) +
  geom_qq() +
  geom_qq_line(color = "steelblue") +
  labs(title = "Normal Q-Q plot")

grid.arrange(p1, p2, ncol = 2, widths = c(0.4, 0.6),
  top = textGrob("GRC", gp = gpar(fontsize = 20)))
```

